

hikmet.net

Ramazan Ayı | 2025

bülten

R

Huzur ve Bereket Mevsimi

Ramazan

İçindekiler

- 07 Orucun Farz Kılınışı ve Tedricilik
- 09 Ramazan'a Fikren Hazırlanma
- 09 Ramazan Ayına Hazırlık
- 10 Kur'ân-ı Kerim ile Meşgul Olma
- 11 Kur'ân-ı Azimüşşan Hakkı Verilerek Okunmalı
- 13 Mukabele
- 14 Teravih Namazı
- 16 İtikâf
- 19 İnfakta Bulunma
- 21 Salih Amelleri Artırma
- 22 Ramazan'ı Tastamam İhya Etme
- 23 İftar Sofralarını Başkalarına da Açma
- 26 Sahur
- 28 Sahur Daveti
- 29 Sahur Vakti Dua
- 30 Sahurdaki Bereket
- 31 İmsak Vakti
- 33 İftar Sofrası
- 34 İftar Duası
- 36 İftar Daveti
- 38 Oruç tutmanın farz olmadığı durumlar
- 38 Kadınların özel halleri
- 39 Oruç Bozmanın Cezası Nedir?
- 40 Oruçla İlgili Bazı Merak Edilenler
- 41 Fidyeye
- 42 Şeker hastaları oruç tutabilirler mi?
- 44 Sadaka-i Fıtır (Fitre)

04

**Bir Kere Daha
Ramazanlaşıırken**

09

**Ramazan'ın
Değerlendirilmesi
Üzerine**

26

**Efendimiz'in (sas)
Sahur ve İftarları**

37

**Ramazan
İlmihali**

46

**Ramazan
Bayramı**

Bülten Arşivine Git
<https://hikmet.net/e-bulten/>

DESTEĞİNİZLE GÜZEL YARINLARA!

Sitemize vereceğiniz destekle, hizmetlerimizin daha verimli ve daha profesyonel olmasına, daha geniş bir daireye yayılmasına katkı sağlayabilirsiniz.

<https://hikmet.net/destek/>

Hikmet.net ailesi olarak, destekleriniz için şimdiden teşekkür ederiz.

Bir Kere Daha Ramazanlařırken

Ramazanda her ses ve soluk derinlerden derin o ruhanî edasıyla, dünyada yaşamak istediğimiz hemen bütün zevkleri ve gönüllerimizin iyilik düşüncesi adına beslediğı bütün ümitleri en ulvî, en coşturucu bir üslûpla söyler. Hemen her zaman, Ramazanın nazlı günleri bir ışık yumağı gibi gelip her yanımızı sarar ve tedai ettirdiğı hülyaları, emelleri, sevinçleri, neşeleri, ziyafetleri ve renk renk öteler buudlu televvünleriyle bize Cennetlerden demet demet numuneler sunar.

Her zaman rahmete susamışlığını hisseden gönüllere Ramazan, top-

rağın bağırina inen yağmur gibi, onların başlarından aşağıya boşalttığı his ve mânâ ile gönüllerin kurumaya yüz tutmuş bütün yamaçlarını sular, duyguların ta derinliklerine iner ve insan benliğini yepyeni mânâların yemyeşil meşcereliğı hâline getirir. Öyleki bu mübarek zaman diliminin hayata aksettirdiğı bin bir televvünlü mübarek zaman parçalarının, ışıktan dakikaların gözlere, gönüllere saçığı nurlar sayesinde bütün bütün uhrevîleşen ruhlar, artık mânâya ve ledünniyata öyle bir uyanmış ve alışmış olurlar ki, bir daha da bu masmavi iklimden ayrılmak istemezler.

...ve nihayet; herkesin bunca sabırsızlıkla beklediği rahmet televvünlü, gufran buudlu mübarek ay gelir.. ve onun gelişiyile herkes kendini semalara doğru uzayıp giden ışıktan bir helezonun merdivenlerinde bulur.. bulur ve gündüzleri ayrı bir derinlikte, geceleri de ayrı bir derinlikte O “mevcud u meçhul”e doğru seyreder durur. Sabaha uyanırken ayrı bir temkin, ayrı bir dikkat, ayrı bir disiplinle uyanır; akşamla kucaklaşırken de ayrı bir haz, ayrı bir büyü ve ayrı bir füsünla buluşuruz...

Ramazanın nazlı geceleri, bütün ruhlara, gönüllere âdeta taht kurmak üzere gelir; onda bakışlar derinleşir, muhabbetler tebessüme inkılap eder. Sürekli iyilik duygusu soluklanır; hatta bir ölçüde bütün kötü duygular ve tutkular baskı altına alınır; derken herkes derecesine göre bir çeşit melekleşme yoluna girer.

Evet onlar, her halleriyle iman nimetinin lezzetlerini, İslâm ahlâkının büyülerini, ihsan şuurunun ledünnî hazlarını hem yaşar hem de yaşama istidadında olan bütün gönüllere duyururlar.. duyurur ve âdeta hepimize semavîliklerden bazı şeyler fısıldarlar.

Evet, bu doymuş ve itminana ulaşmış ruhlar, yaşanılan bu hayatın bir gün mutlaka ebedî bir mutluluğa inkılap edeceğini; burada, Allah’ın hoşnutluğu istikametinde gösterilen fedakârlıkların, katlanılan sıkıntıların, hatta bunların en önemsizlerinin bile, ötede değerler üstü değerlere ulaşacağını bildiklerinden açlığı, susuzluğu, nefsin arzularına karşı savaşı ve cismanî arzularla yaka paça olmayı derin bir ibadet neşvesi içinde yerine getirirler. Onların düşünce dünyalarında, iftarlar ibadetler gibi icra edilir ve âdeta teravihlerle bitevîleşir; sahurlar teheccütlerle iç içe girer ve Allah’a yakınlıktan bir hisse alır.. sokaklar cami yolcularıyla dolar-taşar.. mâbedler Kâbe gibi tekbirlerle inler.. çarşı-pazar aynen mâbed olur; mâbed de gider Kâbe ile bütünleşir.

Evet, topyekün bütün Müslümanlar, genci-ihtiyarı, kadını-erkeği, zengini-fakiri, sıhhatlisi-alîli, idare edeni-idare edileni, memuru ve esnafıyla Ramazanın o eriten, yumuşatan, yoğunlaşarak şekillendiren sihirli ikliminde bir araya gelir.. ve gönüllere rikkat verecek bir saflık, bir içtenlikle, ancak ruhanîlerin yaşayabileceği bir mutluluğu paylaşırlar.

Hatta öyle ki, onun, çoğu itibarıyla tâli'siz görünen fakir ve bedbaht yığınlar üzerinde bile inanılmayacak ölçüde müspet tesirler bıraktığı müşâhede edilir.

Sonra bütün minareler, kıvamını bulmuş gibi, mâbedler konsantreyona girmiş gibi birden gürler.. ve yükselen sesler gider gökteki soluklarla bütünleşir.. derken bu en içten nağmeler, dökülen şelaleler, fişkırان fevvareler gibi semanın enginliklerinde, arzın derinliklerinde bir velvele olur inler.. inler de, minarelerden yükselen, cami kubbelerinden taşan bu seslerin, her yanımızı sardığını, gidip benliğimizin derinliklerine ulaştığını, hem de sadece kulaklarımızla değil, bütün duygularımızla hisseder ve kendimizi bir mânâ ve şiir ikliminde sanırız.. sanırız da âdeta hülyalar âleminde seyahat ediyor gibi oluruz.

Evet, sokaktaki insanların munisleşen çehrelerinden başı yazmalı analarımızın aydınlık nasiyelerine, bulunduğumuz yerlerin Ramazanca aydınlatılmasından çarşı-pazardaki ampullerin ışığına, şadırvanların başındaki kandillerden camilerin içindeki avizelere ve minarelerdeki mahyalardan başımızın üstünde kanat açmış gibi duran semanın yıldızlarına kadar her şeyin Ramazanlaştığını duyar ve yaşarız.

Orucun Farz Kılınışı ve Tedricilik

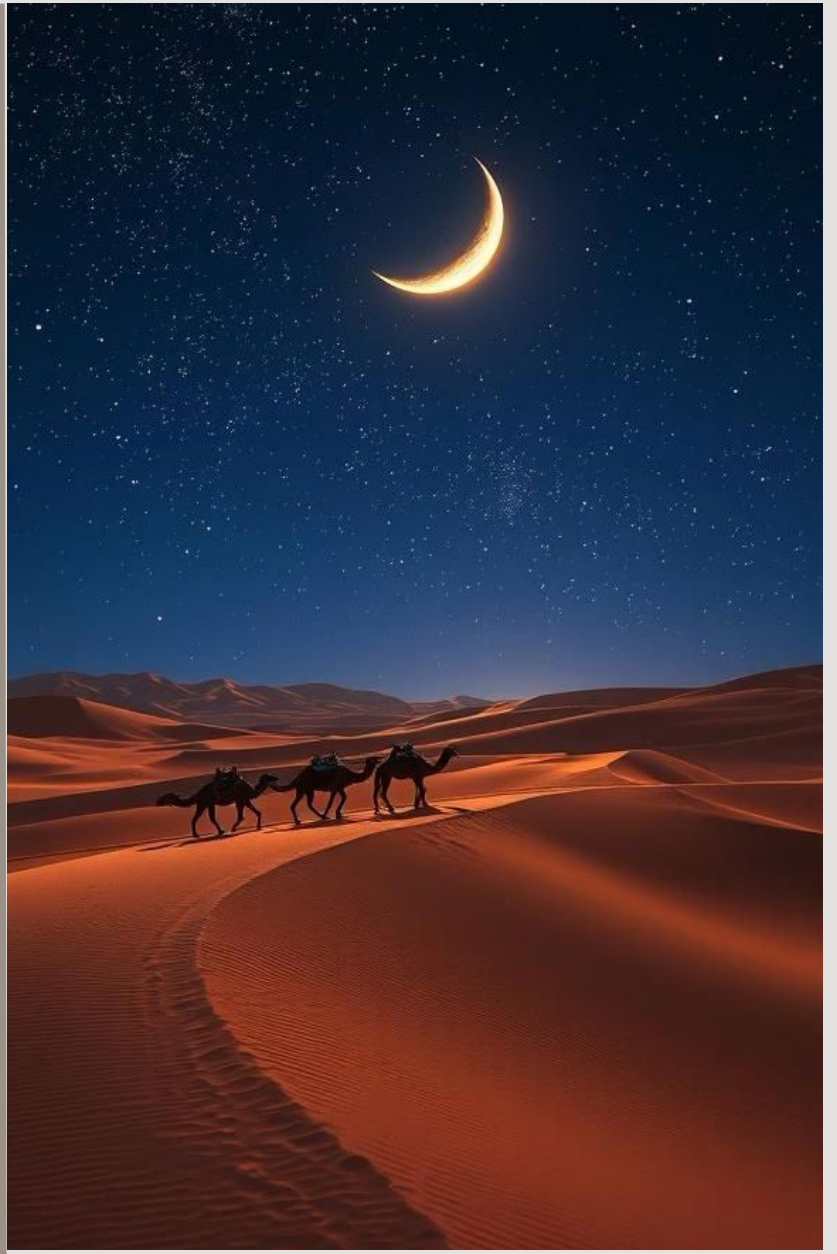
İslâm dininin ahkâmının birçoğu tedrici olarak inmiştir. Yani tek seferde değil, merhale merhale gelmiştir. Böylece insanların onu kabulü kolaylaşmış ve öteden beri alışageldikleri âdetlerden daha kolay vazgeçebilmişlerdir. İşte bu şekilde tedrici olarak gelen emirlerden biri de oruçtur.

Muaz İbn Cebel (radiyalâhu anh) anlatıyor:

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine’ye geldiğinde her ayın üç gününü ve Aşûre günlerini oruçlu geçirirdi. Sonra Allah Teâlâ, Bakara sûresinin 183 ve 184. âyetlerini indirerek orucu farz kıldı. Burada geçen

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

“Gücü yeten, bir fakiri doyurur.” ifadesi mücebince isteyen oruç tutar, isteyen bir fakiri doyurur ve bu doyurma oruç yerine geçerdi.

Nihayet Allah Teâlâ,

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

‘Her kim o aya (Ramazan) erişirse oruç tutsun. Kim hasta olur veya seferde bulunursa diğer günlerde o kadar oruç tutsun.’ (Bakara, 2/185)

âyetini inzal buyurdu. Allah böylece sağlıklı ve mukim olanlara kesin bir şekilde orucu emrederken, hasta ve misafirlere, başka günlerde tutmak şartıyla ruhsat verdi. Oruç yerine fakir doyurma hükmü de hiç oruç tutamayacak yaşlı ve âcizlere münhasır kaldı. Dolayısıyla bu hükümler iki merhalede son hâlini aldı.” (Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/246; et-Ta-berânî, el-Mu’cemü’l-kebîr 20/133.)

Hazreti Muaz bir de orucun içindeki ahkâmla ilgili iki merhale-den bahseder:

“Orucun farz kılındığı ilk dönemdeki hüküm şöyleydi: Akşam uyuyuncaya kadar yeme-içme ve ailevî münasebet helâl olur, uyuduktan sonra gündüz olan oruç yasakları geri gelirdi. Günün birinde Ensar’dan Kays İbn Sırma isimli bir zat akşama kadar oruçlu olarak çalışmış, akşam evine geldiğinde namazını kılmış ve

daha bir şey yiyip içmeden yorgunluktan uyuyakalmıştı. Sabah o hâliyle yeni günün orucuna başlamıştı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (salâllâhu aleyhi ve sellem) onu yorgun bitkin görünce, “Ne bu hâlin?” diye sordu. Adamcağız da durumunu anlattı. Benzer bir şey de Hazreti Ömer’in başına gelmiş, o da uyuyup uyandıktan sonra oruç yasaklarını çiğnemiş ve hâlini Efendimiz’e anlatmıştı.

Bunun üzerine Bakara sûresinin 187. âyeti inerek, şafağın doğuşuna kadar mutlak olarak yeme içme ve ailevî münasebetin helâl olduğunu beyan etti.” (Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/246; et-Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebîr 20/133.)

Bu ve benzeri rivayetlerin ortaya koyduğu bu tedricilik, Cenâb-ı Hak’ın mü’minlere bir rahmetidir.

Evet, Cenâb-ı Hak, orucu ancak İslâm akidesi Müslümanların gönüllerinde yerleşip yeşerdikten, Müslümanlar namaza alıştıktan ve bütün ilâhî emirleri, şer’î hükümleri içten bir arzu ile kabullendikten... hulâsa belirli bir zaman geçip uygun bir zaman hazırlandıktan sonra farz kıldığı gibi; oruca ait bütün ahkâma da son hâlini bir süreç içerisinde vermiştir.

Kullarını, daha önce bir kısım muvakkat hükümlerle sınamış, alıştırmış, nihai ahkâmı sonra vaz’ etmiştir.

Ramazan'ın Değerlendirilmesi Üzerine

Ramazan'a Fikren Hazırlanma

Ramazan ayını en güzel şekilde değerlendirebilmek için öncelikle onun kıymetinin bilinmesi gerekir. İnsan, kıymetini bilmediği bir şeyi nasıl ve nerede değerlendireceğini de bilemez.

Ramazan ayının kıymetini bilmeyen bir kişi onu değerlendirme konusunda yetersiz kalacaktır. Değerini bilen kimse ise onun bir ânını bile boşa geçirmemeye gayret edecektir. Bu açıdan öncelikli olarak Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde Ramazan ve oruçla ilgili konuların okunup iyice kavranması gerekir. Böyle yapan biri Ramazan'ı değerlendirme yolunda ilk adımını atmış demektir.

Ramazan Ayına Hazırlık ve Ramazan Orucunun Kıymeti

Ramazan ayının en bariz özelliği bu

ayda tutulan oruçtur. Mü'minler, üç ayların başlamasıyla birlikte Ramazan'da tutacakları oruç için hazırlık yapar, gerek vücutlarını gerekse zihinlerini oruca alıştırmaya çalışırlar. Bu açıdan Recep ve Şaban aylarında tutulan nafile oruçların, Ramazan orucuna alıştırma hususunda oynadığı rol çok önemlidir. Ramazan ayına ulaşan bir Müslüman'ın –eğer herhangi bir özrü yoksa– oruç tutmaktan başka bir alternatifi yok demektir.

Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) özürsüz olarak Ramazan ayında terk edilen bir günlük orucun, diğer aylarda tutulacak bir yıllık oruçla bile telâfi edilemeyeceğini ifade buyurmuştur. (Buhârî, savm 29; Tirmizî savm 27; Ebû Dâvûd, savm 38; İbn Mâce, sıyâm 14.) Dolayısıyla bir Müslümanın, Ramazan ayını değerlendirme adına yapacağı amellerin başında orucun geldiğini söyleyebiliriz.

Oruç, sadece yeme-içmeden uzak durma olarak da algılanmamalıdır. Yeme-içmeden uzak durma, insanın madde ile alakasını asgari seviyeye indirmesi için önemli bir husustur. Bu zemin hazırlandıktan sonra maneviyata yönelme konusunda daha rahat hareket edebilecek olan Müslüman, tüm duygu ve düşünceleriyle maneviyata açılmalı, ibadetle, zikirle, fikirle irtibatını güçlendirmek suretiyle Rabbine kurbet (yakınlık) kazanmaya çalışmalıdır. Böylece orucun asıl maksadı yerine gelmiş olur. Hadis-i şerif bu hususu hatırlatır:

مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

“Kötü sözü, kötü davranışları terk etmeyen kimse bilsin ki Allah’ın, onun yemesini-içmesini bırakmasına ihtiyacı yoktur.” (Buhârî, savm 8)

Kur'ân-ı Kerim, Ramazan ayında inmeye başlamıştır. Bu açıdan Ramazan, aynı zamanda “Kur'ân ayı” olarak bilinir. Mü'minlerin hidayet kaynağı olan Kur'ân, her zaman için okunup düşünülmesi ve üzerinde derin derin tefekkür edilmesi gereken bir kitaptır. Zira mü'min, Kur'ân'a her şeyden daha fazla muhtaçtır. Maddi hayatını devam ettirebilme adına ekmek, su, hava ne ifade ediyorsa mânevi hayatı açısından da Kur'ân onu ifade eder.

Kur'ân ile meşgul olmanın faziletine dair pek çok hadis vârid olmuştur. Mesela Hazreti Ebû Ümâme'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ

“Kur'ân okuyunuz. Çünkü Kur'ân, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaatçi olacaktır.” (Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 252; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/249)

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir başka seferinde ise şöyle buyurmuştur:

مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لَا أَقُولُ الْمَ حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا مِمْ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ

“Kur'ân-ı Kerim'den okunacak her harf için sevap vardır ve bu sevaplar on katı olarak kişinin sevap hanesine yazılır. Mesela, elif-lâm-mîm bir harften ibaret değildir; elif bir harf, lâm bir harf, mîm de bir harftir.” (Tirmizî, fezâilü'l-Kur'ân 16; el-Beyhakî, Şuabü'l-îmân 2/342.)

Hazreti Âişe'den (radiyallâhu anhâ) rivayet edildiğine göre Nebiy-y-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ، وَالَّذِي يَقْرَأُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌ، فَلَهُ أَجْرَانِ

“Kur’ân okumada mahir, onu gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Öte yandan, bu hususta mahir olmayan, Kur’ân okurken zorlanan, onu kekeleyerek zorlukla ancak okuyabilen kimseye ise (bu hâline rağmen Kur’ân okumaya devam ettiği için) iki kat sevap vardır.” (Müslim, salâtü'l-müsafirîn 244; İbn Mâce, edeb 52.)

Kur’ân-ı Kerim’i çokça okuyup ezberlemenin yanında asıl olan onun içindeki mânâları bilmektir. Zira her ne kadar anlamadan okumanın bir sevabı olsa da Cenâb-ı Hak onu, biz anlayalım ve içindekilerle amel edelim diye inzal buyurmuştur. Bu mânâdaki bir hadis-i şerifte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur’ân okuyup onunla amel edenlerin kıyamet günündeki hâllerini şu şekilde resmeder:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ، أُلِيسَ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ، فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهَذَا؟

“Kim Kur’ân-ı Kerim’i okur ve onunla amel ederse, kıyamet günü ebeveynine bir taç giydirilir. Güneş, dünyadaki bir eve konmuş olsa ne kadar ışık vereceğini tasavvur edin, bu tacın ışığı onun vereceği ışıktan daha güzeldir. Ebeveyni böyleyse, Kur’ân-ı

Kerim ile bizzat amel edenin ışığı nasıl olur, düşünebiliyor musunuz?” (Ebû Dâvûd, vitr, 14.)

Kur’ân-ı Azimüşşan Hakkı Verilerek Okunmalı

Kur’ân okurken kelimeleri doğru telaffuz etmek çok önemlidir. İnsan, doğru öğrendiği hâlde bilmeyerek yanlış okuyor olabilir. Allah bundan dolayı –inşâallah– onu sorumlu tutmaz. Ancak doğru okumak biraz gayretle mümkünken, bu işe hakettiği önemi vermeyip lakayt ve laubali kalmak, Kur’ân-ı Kerim’e karşı saygısızlıktır. Mü’min, Allah’ın kelâmı olan Kur’ân’ı, en doğru şekilde, en saygılı bir eda ve ruh hâletiyle, saygı dolu his ve nağmelerle okumaya çalışmalıdır.

Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve sellem),
إِنَّ الْمُصَلِّيَ يُنَاجِي رَبَّهُ، فَلْيَنْظُرْ بِمَا يُنَاجِيهِ بِهِ، وَلَا
يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ

“Kişi, namazda (Kur’ân okumak suretiyle) Rabbi’ne münacatta bulunur, O’na içini döker (tabir caizse O’nunla fısıldaşır). Dolayısıyla bunu nasıl yaptığına dikkat etsin. Birbirinize karşı bağıra bağıra Kur’ân okumayın.” buyurmaktadır. (Muvatta, salât 264; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/ 67, 4/344; et-Taberânî, el-Mu’cemü’l-evsat 5/41.)

Kur’ân okurken Allah ile konuştuğunun şuurunda olan bir insan mutlaka kendine çeki-düzen verecektir. Âdeta komutanı karşısında emir tekrarı yapan asker gibi, kelimesi kelimesine ve her kelimenin ruhî seviyesine göre üzerine basa basa, onlardan zevk duya duya ve o kelimeleri içiyor gibi eda edeceği bir Kur’ân tilâveti, Kur’ân’a ve Sahib-i Kur’ân’a karşı saygısının ifadesidir.

Kur’ân kıraatinde eksikleri olan bir mü’min, fırsatları değerlendirmeli, bir bilenin huzurunda Kur’ân’ı doğru telaffuz edebilecek şekilde öğrenmeli ve namazlarını bol bol Kur’ân kıraat ederek eda etmelidir.

Bir kere daha arz etmeliyim ki Kur’ân, dikkatle, muhtevasına inilerek ve Allah kelâmı olduğu şuuruyla, tadı dudağımızda bir burukluk, içimizde bir ürperti hâsıl edecek şekilde okunmalıdır. Nitekim Hazreti Muhbir-i Sadık,

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَابْكُوا فَإِنَّ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا

“Kur’ân hüznle inmiştir. Bu sebeple Kur’ân okurken ağlayın. Ağlamıyorsanız, kendinizi ağlamaya zorlayın.” (et-Taberânî, el-Mu’cemü’l-evsat 3/193.) buyurmaktadır.

Kur’ân, dertli insanın veya çölde yalnız yürüyen sahipsiz birinin, Rabbine teveccüh ve O’na iç dökmesinin nağmeleri gibidir. Dertli gönüllere dost olsun diye gönderilen bu kitap, hüznle inmiştir ve onu hüznle okumak gerekir. Ne var ki bu da vicdanların onu duymasına vâbeste bir hâldir. Ölmüş gönüllerin bundan anlayacağı bir mânâ yoktur.

Mukabele

Bütün bir sene Kur'ân'dan uzak kalmış olanlar bile Ramazan'ın nurefşân ikliminde ciddi bir susamışlık içinde Kelam-ı ilâhîden kevser yudumlamaya koşarlar. Bunun en önemli vesilelerinden biri de bu gufran ayında, yaygın olarak her yerde yapılan mukabelelerdir.

Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği şekilde korunması ve âyet ve sûrelerin tertibinin doğru olarak tespit edilmesi için Cibrîl (aleyhisselâm) her sene Ramazan ayında –bir rivayete göre Ramazan ayının her gecesinde– Resûl-i Ekrem Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelir; Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâya) Kur'ân âyetlerini Hazreti Cibrîl'e okur ve sonra da onun okuyuşunu dinlerdi.

İşte Kâinatın İftihar Tablosu ile Cibrîl-i Emin'in Kur'ân-ı Kerim'i bu şekilde karşılıklı olarak okumalarına “mukabele” denilmiştir. Hem o mukaddes hatıra saygının bir tezahürü olarak hem de Kur'ân'ın Ramazan'da nazil olması ve özellikle bu ayda Kur'ân okumanın kat be kat fazla mükâfatlandırılacağına müjdelenmesi sebebiyle mü'minler Ramazan boyunca camiler-

de ve evlerde “mukabele” okumayı ve hatimler yapmayı âdet hâline getirmişlerdir.

Selef-i salihîn efendilerimiz Kur'ân'ı her ay bir defa hatmetmeyi ona karşı vefanın alt sınırı kabul etmiş; ayda bir kez bitirmeyenin ona karşı vefalı davranmamış ve onu terk etmiş sayılacağını belirtmişlerdir. Bu açıdan Ramazan'ın mübarek günlerini değerlendirerek ayda en azından bir defa Kur'ân'ı hatmetmeye kendimizi alıştıralım ki bu bizim için bir başlangıç olsun ve Ramazan-ı Şerif'ten sonraki aylarda da kelam-ı ilâhîye karşı vefalı olabilelim.

Aslında bilmeyenler her zaman onu öğrenme ve anlama peşinde olmalı, bilenler de bütün idrak ve ihsas güçlerini onu doğru öğretip doğru ifade etmede kullanmalı ve onun okunup anlaşılmasını daha yaygın hâle getirmelidirler. Zira o, anlaşılacak ve anlatılmak için Allah rahmetinin insan akıl ve idrakine en büyük armağanıdır. Onu okumayı öğrenip mânâsını anlamak hem bir vazife hem de bir kadirşinaslık; anlatmaksa onun nuruna muhtaç gönüllere saygı ve vefanın ifadesidir.

Teravih Namazı

Bu itibarla Kur'ân okumayı bilmiyorsak, Ramazan-ı Şerif'i vesile yaparak hemen onu öğrenme yolları arayalım. Kelâm-ı ilâhîyi okuyabiliyor ama anlamıyorsak, bazı âyetlerin izahlarını da ihtiva eden bir meale başvuralım ya da daha güzeli istifade edebileceğimiz bir tefsir kitabı mütalaa etmeye çalışalım. Böylece bu bir ayı gerçekten Kur'ân ayı olarak değerlendirmiş olabiliriz.

Mesela, bir sayfa Kur'ân-ı Kerim okurken bir sayfa da onun açıklamalı meali okunabilir. Bunu, günün değişik dilimlerine paylaştırarak yapmak da mümkündür. Mesela öğle, ikindi ve teravihte olmak üzere toplam üç fasılda bir cüz okunabilir. Evet, hiç olmazsa onun bu ölçüde hakkını vermeye çalışmalıyız. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bizden ne istiyor? Makâsıd-ı sübhâniyesi nedir? Onları görme adına can u gönülden Kur'ân'a yönelmeli, Allah kelâmına karşı kalb kapılarımızı sonuna kadar açmalı ve "Cenâb-ı Hakk'ın razı olduğu şeyleri kelâmından anlama" hususunda Ramazan'ın kudsiyetine yaraşır bir gayret ortaya koymalıyız.

Teravih namazı, Ramazan ayına has, yatsı namazının arkasından sünnet-i müekkede olarak eda edilen bir namazdır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'da ashabına birkaç gece teravih namazı kıldırması; daha sonra Müslümanlar onu edaya güç yetiremezler endişesiyle yalnız kılmayı tercih etmiştir. Fakat,

مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan gecelerini ibadetle ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır." (Buhârî, salâtu't-terâvîh 1; Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 173.) diyerek ashabını bu namaza teşvik etmiştir.

Daha sonra, halifeliği döneminde Hz. Ömer Efendimiz, teravihin camide cemaatle kılınmasının insanları bu namaza daha çok teşvik edeceğini düşünmüş, sahabenin kurrallarından bazılarını bunun için imam olarak tayin etmiştir. Yani bugün İslâm âleminin her yanında yaygın olarak uygulanan bu âdet-i hasenenin müessisi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), devam ve intişarının vesilesi ise Hz. Ömer'dir (radiyallahu anh).

Bir mü'min günde beş vakit namazın yanında nafile namazları da kılmaya gayret göstermelidir. Hadisin ifadesiyle, ötede mizan kurulduğunda kulun farz namazları eksik çıkarsa

Cenâb-ı Hak, “Bakın bakalım, nafilesi var mı? Alın, o farz boşluğunu nafile ile doldurun!” (Ebû Dâvûd, salât 148; Tirmizî, salât, 188; Nesâî, salât 9; İbn Mâce, ikâme 202.) buyuracaktır.

Teravih namazının, bir gündeki beş vakit namazın farz ve vaciplerinin toplamına tekabül edecek şekilde 20 rekât olarak kılınması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir mevzudur. Tıpkı beş vakit namazın öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet namazlar gibi teravih namazı da farzlardaki noksanlıklara mukabil sayılacaktır. Şayet farzlarda bir kusur, bir eksiklik var ise; namazlarımızı gafletle kılmış isek; abdestte kusurumuz olmuş ise... bunlar nafile ve sünnet namazlarla sarılıp sarımalanacak ve tamamlanacaktır ki bu da Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin genişliğindendir. İşte teravih namazı bu açıdan da ayrı bir kıymete sahiptir.

Teravih namazının cemaatle kılınması uhrevî işlerde müşterek hareket etme açısından önemlidir. İki rekâtta bir selâm vererek kılınması en faziletli olanıdır. Aralarda salat ü selâm, Cevşen, Esmâ-i Hüsnâ ve Hizbu’l-hasîn,

Hizbu’l-masûn gibi dualar okunabilir. Ulema teravih namazını, Kur’ân-ı Kerim’i en az bir kere hatmederek kılmanın sünnet, birden fazla hatimle ikâme etmenin ise bir fazilet olduğunu belirtmişlerdir. Selef-i salihîn, Ramazan ayı boyunca teravihte Kur’ân’ın hepsini okumuş veya okuyan birinin arkasında namaz kılmışlardır.

Teravih namazı kılınırken, ister kısa sûreler okunsun isterse de hatim takip edilsin, âyetlerin tertil üzere okunması ve namazın tadil-i erkâna riayet edilerek kılınması/kıldırılması gerekir. Yoksa âyetleri yarış yapar gibi çok süratli bir şekilde okumak, rükû ve secdeleri verip veriştirmek kesinlikle doğru değildir, doğru olmak bir yana namazın ruhuna saygısızlık sayılır. Mü’minler bu hususta temkinli davranmalı; diğer bütün ibadetler, bütün namazlar gibi teravih namazını da kurbet yolunda bir burak görmeli ve Allah’a yaklaşma vesilesi kabul etmelidirler. Dolayısıyla, geçiştirerek kılmak şöyle dursun, Rabbimizin bize lütfettiği bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeli, hakkını vererek eda etmelidirler.

İtikâf

Kelime olarak inzivaya çekilme, bir şeye kendini verme, bir yere kapanma gibi anlamlara gelen itikâf, ıstılahî olarak, bir Müslüman'ın, beş vakit namazın cemaatle kılındığı, mescit ve benzeri bir mekâna çekilerek kendini ibadet ü taa-te, fıkır u zikre ve duaya vermesidir.

Kur'ân-ı Kerim'in şu âyeti bize itikâftan bahsetmektedir:

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

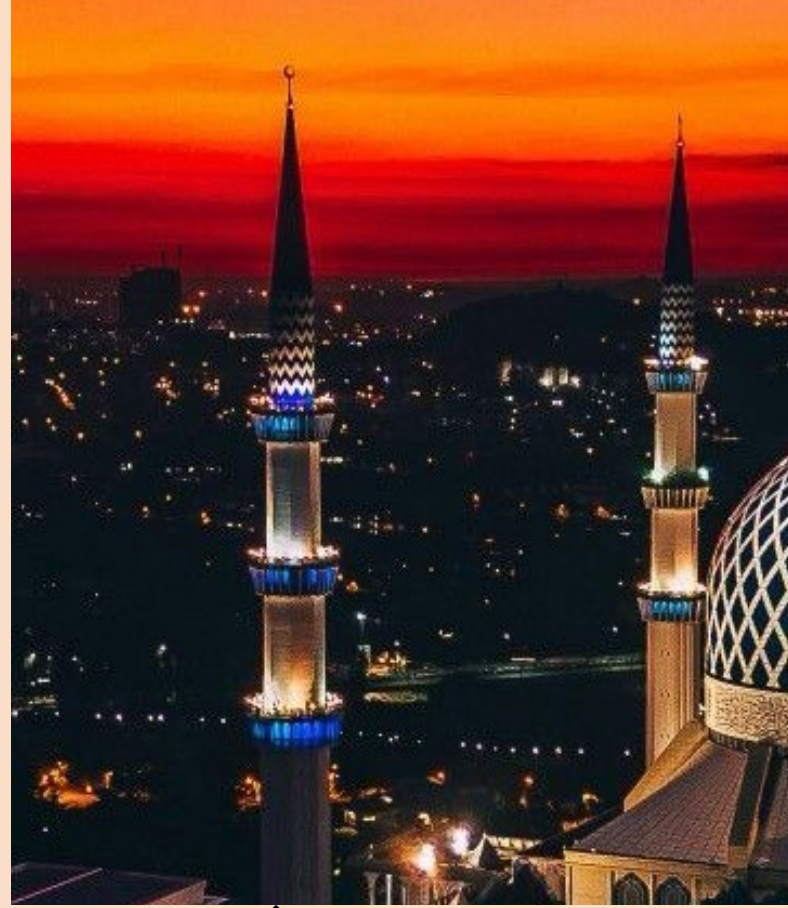
“Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın.” (Bakara sûresi, 2/187.)

Diğer bir âyette ise itikâfın daha önceki ümmetlerde de mevcut olduğuna dair işaret vardır:

وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهْرًا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ
وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

“İbrahim ile İsmail'e: 'Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için bu evimi (Kâbe'yi) tertemiz bulundurun!' diye emretmiştik.” (Bakara sûresi, 2/125.)

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hicretin ikinci yılından itibaren her sene Ramazan'ın son on gününü mescidinde itikâfla geçirmiştir. (Buhârî, itikâf 17; Tirmizî, savm 79; Ebû Dâvûd, savm 78; İbn Mâce, sıyâm 58.) Bir sene seferde olduğu için yapma imkânı bulamamış ancak onu da daha sonraki Ramazan'da yirmi gün yapmak suretiyle telafi etmiştir. (İbn Mâce, sıyâm 58; İbn Huzeyme, es-Sahîh 3/346; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 4/314.)

Hazreti Âişe (radiyallâhu anhâ), Allah Resûlü'nün bu günlerdeki heyecanını şu sözleriyle anlatır:

“(Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan ayında diğer aylardan daha fazla ibadet ederdi.) Ramazan'ın son on gecesini sair gecelere nispetle daha ciddi ihya eder, bu geceleri ihya etmeleri için hususiyle aile fertlerini de uyandırır. Ciddiyetle ibadete yönelirdi.” (Buhârî, fazlu leyleti'l-kadr 5; Müslim, itikâf 7.)

İtikâf sünnetini, sahabeden birçok kimsenin yanı sıra Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları da kendi hanelerinde namaz için tahsis ettikleri yerlerde yapmışlardır. Kendi ifadeleriyle onlar, Efendimiz'in ahiret yurduna irtihalinden sonra da bu sünneti hiç bırakmamışlardır. (Buhârî, itikâf 2; Müslim, itikâf 5.)

Peygamber Efendimiz itikâfa gireceği zaman mescidin bir köşesini hasırla çevirmiş ve orada ibadet ü taat ile meşgul olmuş ve bir zaruret olmadıkça da mescitten ayrılmamıştır. Hatta bir seferinde mübarek saçlarını yıkamak istediğinde bulunduğu yerden sadece başını hücre-i saadetine uzatmış ve Hazreti Âişe de O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) saçlarını yıkayıp taramıştır. (Buhârî, itikâf 3; Müslim, itikâf 6, 7.)

Erkeklerin mescitte itikâfa girmeleri gerekirken kadınlar için böyle bir şart koşulmamış, onların kendi evlerinde ibadet için tahsis edecekleri bir köşede itikâfa girmelerinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir.

Bununla beraber şartlar dinin ruhuna uygun şekilde bu sünnet-i seniyyeyi ifa edebilecekleri şekilde oluşturu-

labilirse, onların da mescitlerde itikâfa girmelerinde bir mahzur olmayacaktır.

İtikâf sırasında hayırdan başka söz söylememeye özen gösterilmelidir. Her ne kadar günah olmayan sözlerin konuşulmasında bir beis olmasa da itikâfın genel ruhuna uygun olan davranış ya hayır söylemek ya da susmaktır. Hele dedikodu, iftira, söz taşıma gibi içeriği günah olan şeylerden fersah fersah uzak durmak gerekir. İtikâf esnasında çokça namaz kılmak, Kur'ân-ı Kerim okumak, zikir ve tefekkür gibi nazarları ahirete çeviren işlerle meşgul olmak, bu ibadetin ruh ve mânâsına en uygun amellerdendir. Ayrıca Peygamber Efendimiz'in, diğer peygamberlerin ve sair büyüklerin hayatlarına dair kitaplar okunabilir; dinî, imanî meseleler müzakere edilebilir.

İtikâf, bazı İslâm büyükleri tarafından, büyük bir zatın kapısında oturup, "İhtiyacımı yerine getirmediğçe bu kapıdan ayrılmayacağım." diyen bir kimsenin durumuna benzetilmiştir. Kul, on gün boyunca Allah'ın kapısından ayrılmaz ve salih amellerle O'na daha çok yaklaşır, sürekli O'na tazarru ve niyazda bulunur ve hâl diliyle âdetta, "Beni bağışlayıp mağfiret etmedikçe buradan ayrılıp gitmeme azmindeyim." der.

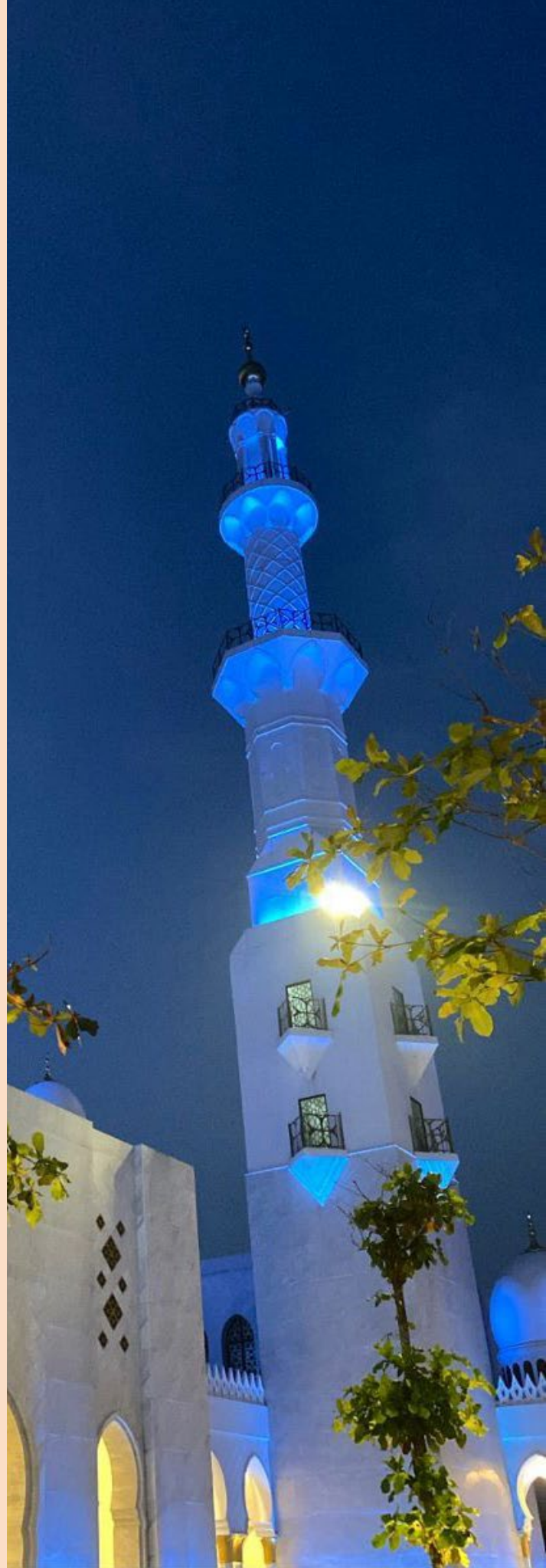
Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde aramamızı tavsiye etmiştir. (Bkz.: Buhârî, fazlu leyleti'l-kadr 3; Müslim, sıyâm 205.)

Sair zamanlarda gafletle kaçırma ihtimali bulunan böyle hayırlı bir gecenin, itikâfa giren kimseler tarafından değerlendirilmesi kuvvetle muhtemeldir. Ramazan'ın son on gününü itikâfta geçiren ve sürekli ibadet ü taatle meşgul olan bir insan, böylece bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinin mükâfatını da elde etme imkânı bulmuş olacaktır.

Bir diğer taraftan itikâf, insanın dünya meşgalelerinden sıyrılıp kendiyle yüzleşmesini ve tefekkürde bulunarak hayatının bir muhasebesini yapmasını temin eder.

Sair zamanlarda geçim derdi ve dünyaya ait sıkıntılar insanı meşgul ederken itikâf esnasında bir süreliğine de olsa bunlardan kurtulmak mümkün olur. On gün boyunca Cenâb-ı Allah'ın büyüklüğünü, nimetlerinin sonsuzluğunu, kendi günahlarının çokluğunu, şükrünün azlığını tefekkür eden ve hayatını baştan sona gözden geçiren bir insan, itikâfın bitmesiyle birlikte hayatında yeni bir sayfa açabilir. Bu açıdan da itikâf insana, başka zamanlarda kolay kolay elde edilemeyecek büyük bir fırsat sunar.

İtikâf, günümüzde maalesef unutulmaya yüz tutan sünnetlerdendir. Bugün bu sünneti ifa etmeye çalışan bazı kimseler var ise de onların da tam olarak ruhuna uygun bir itikâf yaptıkları söylemek zordur. Çünkü itikâfta asıl olan, dünyadan tamamen sıyrılarak halvet hayatı yaşamak ve Cenâb-ı Hak tarafından görülüyor olma mülâhazasını derinden derine hissedebilmektir. Orada az yeme, az içme, hayrete varma, fani olma, O'nu (celle celâluhu) bulma esastır.

İnfakta Bulunma

Ramazan, gecesiyle gündüzüyle en verimli şekilde değerlendirilmesi gereken bir aydır. Onu değerlendirme yollarından birisi de bol bol infakta bulunmaktır.

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ını anlatan İbn Abbâs hazretleri şöyle der:

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların en cömerdi idi. Onun en cömert olduğu anlar da Ramazan'da Hazreti Cebrail'in (aleyhisselâm) kendisi ile bulunduğu zamanlardı. Cebrail (aleyhisselâm), Ramazan'ın her gecesinde Efendimiz'le bir araya gelir, (karşılıklı) Kur'ân okurlardı. Bundan dolayı Resûlullah bu günlerde, esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârdan daha cömert olurdu.” (Buhârî, bed'ü'l-vahy 5, savm 7; Müslim, fezâil 50.)

Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) örnek alan mü'minler de ellerinden geldiğince infak adına yapacakları hayırları bu ayda yapmaya gayret ederler.

Evet zekât, gerekli nisap miktarının üzerinden bir sene geçtikten sonra farz olmasına rağmen, mü'minler daha fazla sevap kazanabilmek için zekâtlarını bu ayda verme hususunda hassasiyet gösterirler. Bol bol dağıtılan sadakalar ve cömertçe yapılan infaklarla fakirlerin, yetimlerin, talebelerin, yaşlıların ve muhtaç durumda olan daha başka kimselerin gönülleri kazanılma-

ya ve hayır duaları bu ayda alınmaya çalışılır. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi bu ayda işlenecek amellerin sevabı kat be kat fazlasıyla verilecektir.

Allah rızası için yapılan maddi-mânevi her türlü güzel amele bir mânâda sadaka denilmiştir. İslâm'da çok geniş şekilde ele alınan sadakanın birçok şekli vardır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır:

“İnsanın her bir eklemi, ayrı bir şükür gerektirir. Bunun için her gün her biri için ayrı bir sadaka verilse değer. İki kişi arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Bineğine binmek isteyene yardım etmen yahut yükünü bineğine yüklemen bir sadakadır. Söyleyeceğin güzel bir söz sadakadır. Namaz için mescide giderken attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen bir sadakadır...” (Buhârî, sulh 11, cihad 72, 128; Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 84; zekât 56.)

Görüldüğü gibi hadiste sadakanın mânâsı çok geniş tutulmuştur. Ne var ki günümüzde sadaka denilince çoğunlukla maddi olarak infakta bulunma anlaşılmaktadır. Hâlbuki mü'min, hayatını her türlü imkân ve şartta sadakada bulunma üzerine plânlamalı ve bu onun ayrılmaz bir özelliği olmasıdır.

Ebû Musa el-Eş'arî'den (radıyalâhu anh) rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir keresinde, "Sadaka vermek her Müslümana vecibedir." buyurdu. Orada hazır bulunanlar, "Sadaka verecek bir şey bulamazsa ne yapacak ya Resûlallah?" diye sordular. Efendimiz onların bu sorularına, "Çalışır, elinin emeğiyle kazanır, hem kendisine faydalı olur hem de başkalarına sadaka

verir." şeklinde cevap verdi.

- Onu da yapamıyorsa yâ Resûlallah?
- Darda kalmışa yardım eder.
- Ona da gücü yetmiyorsa?
- İnsanları hayra tevcih eder.
- Onu yapmaya da imkânı yoksa?
- Hiç olmazsa kimseye kötülük yapmaz. Bu da bir nevi sadakadır, buyurdular. (Buhârî, zekât 30, edeb 33; Müslim, zekât 55.)

Şu hadisler de sadaka vermenin Allah katındaki değerini anlama adına ufkumuzu aydınlatmaktadır:

إِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ

"Yarım hurma ile de olsa Cehennem'den korunun." (Buhârî, zekât 9, 10, menâkıb 25, edeb 34; Müslim, zekât 66-67.)

مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ

"Sadaka vermek malı eksiltmez." (Müslim, birr 69; Tirmizî, birr 82.)

الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى

"Veren el alan elden hayırlıdır." (Buhârî, zekât 18, vesâyâ 9; Müslim, zekât 94-97.)

إِنَّ الصَّدَقَةَ لَتُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ

"Sadaka, Rabb'in gazabını dindirir ve kişiyi kötü akıbetten korur." (Tirmizî, zekât 28; İbn Hibbân, es-Sahîh 8/103.)

Daha pek çok hadis sadaka vermenin bir Müslüman için ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Bunun farkında olarak her mü'min bilhassa amellerin sevaplarının katlandığı mübarek Ramazan ayını fırsat bilmeli ve bol bol sadaka vermeye çalışmalıdır.

Salih Amelleri Artırma

Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) birer mükellefiyet olarak bizlere farz kıldığı ibadetler, eda keyfiyetimize göre farklı mahiyetler kazanarak Allah nezdinde bizim için şahitlik yapacaklardır. Onun için bu gufran ayını ne kadar memnun edersek onun şehadeti de o istikamette gürül gürül olacaktır. Ramazan-ı Şerif iyi değerlendirilebildiği takdirde, bizden ayrılıp gittiği zaman lehimize şehadet edecek, belki de bizim Reyyân kapısından Cennet'e girmeye namzet olduğumuzu ifade edecektir. Bu açıdan Allah'ın (celle celâluhu) hakkımızda takdir buyurduğu ibadetlere saygı göstermeli, onları aziz bilmeli ve azami derecede onları değerlendirme gayreti içinde olmalıyız.

Ayrıca insan, ahirette Allah'ın (celle celâluhu) kendisine ihsan ettiği nimetlerin hangi amellerinin mükâfatı olduğunu bilecektir ki bu da o insana, nimetin kendisi kadar haz verecektir. Belki de mazhar olduğu bu nimetler karşısında şöyle diyecektir: “Çok şükür Rabbime! Evvela beni amelle şereflelendirdi, şimdi de onun mükâfatıyla şereflendiriyor.”

Evet, insan orada, tuttuğu oruçlarını ağzıyla, burnuyla, kulağıyla tanıyacak. Aç ve susuz kalmasını, teravihlerdeki yorulmalarını, sahura kalkma heyecanlarını, iftarlardaki izzet ve ikramlarını öbür âlemin hususiyetleri içinde bilip tanıyacak ve bunların hazzını yaşayacaktır.

Bir de “sadaka-i câriye” olarak isimlendirilen, öldükten sonra bile amel defterimize sevap yazılmasına vesile olan sadaka türü vardır. Bütün insanların faydalanabileceği cami, okul, yol, yurt yapmak; ağaç dikmek; faydalı eserler bırakmak gibi şeyler bu kategori içinde değerlendirilebilir. Bu sadaka türüne işaret eden hadis-i şerifte de Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

“İnsan ölünce üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir. İnsana ölümünden sonra bile sevap kazandırmaya devam eden ameller şunlardır: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat.” (Müslim, vasiyyet 14; Tirmizî, ahkâm 36; Ebû Dâvûd, vesâyâ 14.)

Ramazan'ı Tastamam İhya Etme

Ramazan-ı Şerif'i tastamam ihya eden bir insan için Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

من صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ
“Kim sevabına inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa onun geçmiş günahları affedilir.”

(Buhârî, îmân 28; Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 176.)

Demek bu türlü ibadetlerde insanın niyeti, hulûsu, yakîn mülâhazası çok önemli ki bunların derinliğine göre Allah (celle celâluhu) bazen bire on, bazen yüz, bazen de milyon veriyor, veriyor ve insanın ömrünü çok çok aşkın sevap kazanmasına vesile oluyor.

Bunu küçük bir misalle anlatmak gerekirse, diyelim ki Ramazan-ı Şerif'te Kadir gecesini yakaladınız ve onu ibadet ü taatle ihya ettiniz. Bu, bin ay hesabına göre yaklaşık seksen yıl yapar. Buna göre bir gecede sanki seksen yıl yaşamış ve seksen yılın tamamını ibadetle geçirmiş gibi sevap kazanırsınız. Bu, insanın, kısacık ömrüne sığdıramayacağı kadar büyük bir mazhariyettir.

Ayrıca bu, öyle bir bin ay ve seksen senedir ki içinde ne riya ne de süm'a vardır. Zira, gecenin bir ânında ve kimsenin olmadığı bir ortamda yaptığınız ibadet ü taati riya, süm'a fırtınaları alıp götürmez. Onun içinde başka günahlar da yoktur; mesela harama bakmamış, yalan söylememiş, din-i mübin-i İslâm'ın esaslarına aykırı hareket etmemişsinizdir.

Bazı ibadetler, derinliğini bilhassa zarfından alır. Ramazan ayında yapılan ibadet ü taat de böyledir. Bu itibarla Ramazan ayında yapılan ameller ayrı bir kıymete ulaşacaktır. Bu ayda insanlar çok farklı şekilde Allah'a (celle celâluhu) yaklaşırlar. Bu ayda tutulan orucun sevabına hiçbir oruç yetişemez. Başka gecelerde kılınacak yirmi rekât namaz da teravihin yerini tutamaz.

Aynı şekilde Ramazan'ın dışında ki gecelerde yapılan sahurlardan da Ramazan'daki sahurun sevabı alınamaz. Keza Ramazan dışında iftar vaktindeki ezan bekleyişleri de Ramazan'a denk olmaz. Kısacası, başka zamanlarda yapılan amellerle, Ramazan'da ulaşılan mükâfata kesinlikle ulaşılamaz. Hiçbir amel onun geride bıraktığı boşluğu dolduramaz. İşte bu sebepledir ki bu hakikat vicdanında derinlemesine duyan samimi mü'minler Ramazan'ın gitmesiyle ciddi bir hicran duyar ve bir sonraki Ramazan'a kadar da onun hasretini çekerler. Bilemeyiz, belki de bu hasret onlara ayrı bir Ramazan sevabı kazandırır.

İftar Sofralarını Başkalarına da Açma

Oruç, iftar, sahur, teravîh gibi büyüleyici güzellikleriyle ufkumuzda beliren ve kendine mahsus kudsî bir atmosfer oluşturan Ramazan ayının; gerilimlerin gerilimleri takip ettiği, şiddet ve hiddetin aşırı bir hâl aldığı, zıtlıkların marifet görüldüğü ve kitleler arasında ciddi soğukluğun yaşandığı dönemlerde bile ruhların yeniden salâha kavuşması, kalblerin, hislerin ve düşüncelerin selimleşmesi ve her türlü sertliğin, huşûnetin yatışması adına apayrı bir tesiri vardır.

Zaten sükûnet, yumuşaklık ve letafetin belirgin bir şekilde kendini hissettirdiği bu mübarek aya karşı Müslümanların içinde ciddi bir saygı hissinin olduğu da bir gerçektir. Bu açıdan şu an biz değişik olumsuzluklarla çepeçevre kuşatılmış olsak da eğer iradelemizin hakkını verip gönüllerimizi bu kutlu zaman dilimine açabilir, onun bereketine yürekten inanıp tazim ve saygı hisleriyle ona yönelebilirsek; o da bizi kucaklayacak, rahmetini başımızdan aşağıya sağanak sağanak boşaltacak, hiddet, şiddet ve öfkelerin önüne geçecek ve böylece toplumda bir huzur ve sükûnet havası hâkim olacaktır.

Bu istikamette yapılması gerekenlere gelince, mesela bir apartman dairesinde ikamet eden insan, komşuları hangi kültür ve anlayışta olursa olsun, onları iftar sofrasına davet edip elinden geldiği ölçüde centilmenlik ve civanmertliğini sergileyebilir. Hatta ye-

mek yedirdikten sonra bir de, “Siz buraya gelerek yemeğimizi yeme zahmetine katlandınız. Kabul buyurursanız bu da dış kiranız.” diyerek öncesinde onlar için hazırladığı küçük bir hediye takdim edebilir. İmkân varsa çocuklarına değişik hediyeler vermek suretiyle o masum yavruların gönülleri hoş edilebilir.

Aynı şekilde bir okulda öğretmen olan, bir üniversitede hocalık yapan veya daha başka bir kurumda çalışan insan da, kesim farkı gözetmeksizin herkese evini açıp iftar sofrasını onlarla paylaşmak suretiyle, içtimaî barışa katkıda bulunabilir.

Biz bu yümünlü, bereketli ayı öyle değerlendirmeliyiz ki misafirin bulunmadığı hiçbir iftar soframız olmamalıdır. Evet, iftar sofraları yemek zenginliğinden ziyade misafir çokluğu ve çeşitliliğiyle zenginleştirilmelidir. Bildiğiniz üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْإِثْنَيْنِ وَطَعَامُ الْإِثْنَيْنِ يَكْفِي الْأَرْبَعَةَ وَطَعَامُ الْأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ

“Tek kişilik yemek iki kişiye, iki kişilik yemek dört kişiye, dört kişilik yemek de sekiz kişiye yeter.” buyuruyor. (Buhârî, et’ime II; Müslim, eşribe 179.)

Bu açıdan kendine mahsus apayrı bir bereketi bulunan Ramazan ayında misafirin çokluğundan endişe edilmemelidir.

Böyle bir hareket tarzı farklı kesimler arasındaki uçurumların kapanması ve önyargıların aşılması adına önemli bir diplomasi yoludur. Hakikaten güç ve kuvvetle halledilemeyen, mekanize birliklerle başa çıkılamayan pek çok problem bu yolla çözülebilir. Evet, siz gönlünüzü herkese açar, insanlığınızla muhataplarınızın kalbine girer, gönlünüzde herkesin oturabileceği bir yer hazırlar ve böylece gönülleri arkanıza alırsanız, hakkından gelinemeyen kinlerin, nefretlerin, gayız ve öfkelerin, kan dökmelerin, cana kıymaların da önü alınmış olacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca hiçbir zaman tehditle problemlerin çözüldüğü, sıkıntıların hallolduğu görülmemiştir. Bilakis tehditler karşısında insanların hışımları daha bir artmış ve kendilerince daha bir hararetle tahrip eksenli yapılanmaya gitmişlerdir.

Öte yandan dünyanın dört bir bucağında insanlığa hizmet etme yolunda koşturan Kur'an hizmetkârları da gönüllere girme adına Ramazan'ı çok önemli bir vesile olarak değerlendirebilirler. Nasıl ki Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanlar ülkemizdeki fakir insanlardan başlamak üzere, Asya'dan Afrika'ya dünyanın dört bir bucağına götürülmek suretiyle insanımızın civanmertliği ve cömertlik hissi ortaya

konuldu ve böylece kurban vasıtasıyla gönüller fethedilmeye başlandı ve aynı zamanda bununla güven kaynaklı bir kardeşliğin var olduğuna dair onlardaki güven duygusu harekete geçirilmiş oldu. Aynen öyle de, Ramazan ayında iftar ve sahur kapıları herkese açılmak suretiyle bir Ramazan seferberliği başlatılıp nice gönüller kazanılarak bu mübarek ay Allah'ın (celle celâluhu) hoşnut olacağı bir keyfiyete ulaştırılabilir.

Zira özellikle yurtdışında gerçekleştirilen iftar ve sahur davetleri hem birbirimizi tanıma hem de insanlık barışı için çok faydalı olacaktır. Bilhassa iftar öncesi okunacak ezanlar onlara sürpriz bir ses olarak oldukça orijinal gelecektir. Dolayısıyla da muhataplarımızı kendi güzelliklerimiz ve kendi zenginliklerimizle tanıştırma adına böyle bir imkânın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekir.

Yapılan bütün bu faaliyetler muhatapların gönüllerinde belki sadece Müslümanlığa sempatiyle bakmalarını netice verecektir. Fakat bu kazanım bile kesinlikle hafife alınmamalıdır.

Kim bilir belki de her şeyi ter ü taze duyan o insanlar, zamanla İslâm'ın güzelliklerini daha farklı hissedecek ve birdenbire dikey (amudî) olarak kendi arş-ı kemalâtlarına yükseleceklerdir.

Bu açıdan böyle bir neticenin hâsıl olması adına bir kere iftar verme değil, onların önüne günde üç-dört defa sofraya serilse değer.

Çağımızın insanı maalesef Müslümanlığın güzelliklerinden mahrum yaşadı, Müslümanca tavır ve davranışları göremedi. İşte bizim en önemli vazifemiz, aile yapımızla, anne, baba ve evlatlarımızla olan münasebetlerimizle, davetlerimizle, centilmenliğimizle onlara hakiki Müslümanlığı göstermektir.

Eğer birileri Müslümanları “öcü” gibi görüyorlarsa bunu izale etmenin yolu, onlarla içli-dışlı olmaktan geçer.

Bu sebeple de Ramazan-ı Şerif'te Müslümanlar, bulundukları konum neyi gerektiriyorsa, akıl, mantık, muhakeme ve istişareyle hareket ederek makul bir şekilde bu işi gerçekleştirmeye çalışmalıdırlar.

Efendimiz'in (sas) Sahur ve İftarları

Ramazan ayı diğer aylardan her yönüyle faziletli ve kıymetli olmakla beraber, kendi içerisinde de özel zaman dilimleri barındırmaktadır. Bu zaman dilimlerinden biri sahur diğeri de iftar vaktidir. Sahur, sevabını Yüce Allah'ın vereceği önemli bir ibadete başlamanın heyecanı, iftar ise insanın iradesiyle uzak durduğu nimetlere kavuşmanın sevinci ile geçen bereketli zaman dilimleridir.

Sahur

Gecenin son üçte biri için kullanılan “seher” kökünden gelen “sahur”, oruç tutmak üzere fecrin doğuşundan önce yenen yemeğe verilen isimdir. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanlarında “ekletü's-sahar veya ekletü's-sahûr” (Ebû Dâvûd, Sıyâm, 15; Tirmizî, Savm, 17) veya “taâmü's-sahûr” (İbn-i Mâce, Sıyâm, 22) yani “sahur yemeği” olarak ifade ettiği, gecenin belirli bir bölümünde yenen bu yemek için genellikle “sahur” kelimesi kullanılmıştır.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretinden yaklaşık olarak on sekiz ay sonra, Şaban ayının son günlerinde gelen âyetler, Ramazan orucunun farz kılındığını haber veriyordu. (İbn-i Sa'd, Tabakât, 1/248; Bakara sûresi, 2/183-184.)

Allah Resûlü'nün tebliğ ve teşvik ettiği her şeyi, "İştittik ve itaat ettik." (Bakara sûresi, 2/285) diyerek büyük bir aşk ve heyecanla yerine getirmeye gayret eden sahabe efendilerimiz, bu ibadeti de hakkını vererek eda etmeye gayret ve özen gösteriyorlardı.

Orucun farz kılındığı bu ilk zamanlarda ashâb-ı kiram, iftar ettikten sonra gece uyumadıkları sürece yiyebiliyor, içebiliyor, eşleriyle beraber olabiliyorlardı. Fakat akşam olduğunda, iftar vakti dâhil, herhangi bir vakitte uyumaları hâlinde uyanınca bunların hiçbirini yapamıyorlar, ertesi gün güneş batıncaya kadar oruçlu sayılıyorlardı. (İbn-i Hacer, Fethu'l-bârî, 9/130; Buhârî, savm 15.) Bir gün Kays İbn-i Sırma (radiyallahu anh) yorgun argın evine gelerek hanımından iftar için yemek hazırlamasını istemişti. Fakat bütün gün çalışan Kays, hanımı gelene kadar yorgunluktan uyuyakaldı. Böylece hiç yemek yiyemeden ertesi günün orucuna başlamak zorunda kaldı ve yine tarlasında çalışmaya başladı. Ancak gün henüz yarılanmışken açlık ve yorgunluğa daha fazla dayanamamaya bayılıverdi. Kays'ın bu hâli Allah Resûlü'ne haber verildi. Bunun üzerine Allah'tan bir lütuf olarak Müslümanlara kolaylık sunan "sahur" uygulamasını başlatan şu âyet nazil oldu:

"(Ey kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı. Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbisele-

ğinizi bildiği için yüzünüze bakıp, size bu lütufta bulundu. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğu neslin arayışı içinde olun! Şafak vaktine, günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar yiyin için. Sonra gece girinceye kadar orucu tamamlayın..." (Bakara sûresi, 2/187; Ayrıca bkz. Buhârî, savm 15; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 2)

Sahura Verdiği Önem Ve Sahuru Geciktirmesi

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi sahura kalktığı gibi ümmetini de gündüz oruç tutabilmek için sahur yemeğinden istifadeye teşvik etmiştir (İbn-i Mâce, sıyâm 22). Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sahur şafak sökməsinden korkulmadığı sürece geciktirmiş, vaktin sonuna doğru yapmış ve ümmetine de böyle yapmalarını tavsiye etmiştir (Buhârî, Ezân II, 13, Şehâdât II, Savm 17; Müslim, sıyâm 36-39).

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem),

تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَهً

“Sahur yapınız, zira sahurda bolluk-bereket vardır.”

(Buhârî, savm 20; Müslim, sıyâm 45.)

“Sahur, Allah’ın size verdiği bir berekettir. Sakın onu ihmal edip terk etmeyin”

(Nesâî, sıyâm 24).

“Aman sahura kalkmayı ihmal etmeyin; zira sahur yemeği mübarek bir gıdadır.” (Nesâî, sıyâm 26) buyurarak sahurdaki berekete dikkat çekmiş,

فَضَّلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةَ السَّحْرِ
“Bizim orucumuzla Ehl-i Kitab’ın orucu arasındaki fark, sahur yemeğidir.”
(Müslim, sıyâm 46). diyerek sahur yapmanın oruç ibadetinde Müslümanların ayırt edici bir vasfı olduğunu bildirmiştir.

Efendiler Efendisi sahura kalkmayı son derece önemsemiş ve “Sahur yemeği Allah’ın size verdiği bir bere-

kettir, onu terk etmeyiniz.” (Nesâî, sıyâm 24), “Bir yudum suyla olsun sahur yapın; bir yudum suyla olsun iftar edin.” (Ahmed İbn-i Hanbel, el-Müsned 3/44; İbn-i Hıbbân, Sahîh, 8/ 253; Bedrüddin Aynî, Umdetu’l-Kârî, 8/ 70) buyurarak Müslümanlardan bir yudum su ile olsa da mutlaka sahur yapmalarını istemiştir.

“Müminin sahurunun hurma ile olması ne güzeldir.” (Ebû Dâvud, sıyâm, 16) buyurarak hurmanın sahur olarak yeteceğini beyan etmiştir. “Şüphesiz ki Allah ve melekleri sahur yiyenlere salât eylerler.” buyurarak sahur yapanlara Allah Teâlâ’nın merhamet, meleklerin de hayır dua edeceği müjdesini ver-

miştir (Ahmed İbn-i Hanbel, el-Müsned, 3/44).

“Gündüz tutulacak oruca gece yenilen sahur yemeği destektir, gece namazı için de gündüz uykusu (kaylule) destektir.”

(İbn Mâce, sıyâm 22) buyurarak sahur yemeğinin oruç tutmayı kolaylaştıracağını bildirmiştir.

Sahur Daveti

Ramazan ayında, diğer zamanlara göre daha cömert olan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Buhârî, Bed’ü’l-vahy I), iftar sofralarını başkalarıyla paylaştığı gibi sahur sofrasını da ashabıyla paylaşmaya büyük önem vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, sık sık sahurun bereketinden bahsetmiş (Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45), sahur yemeğini, bazen ailesiyle bazen sahabe efendilerimizi de davet ederek

ashabıyla beraber yemiştir. Sahâbeden İrbâd İbn-i Sâriye'yi (radıyallahu anh) sahura davet ederken, "Mübarek yemeğe gel!" (Tirmizî, sıyâm 25; Ebû Dâvud, Sıyâm, 16; Nesâî, Sıyâm, 25) diyerek bu yemeğin hayırlı ve bereketli olduğunu farklı bir şekilde ifade etmiştir.

Yine Efendimiz'in Ashâbını iftara davet ettiğini gösteren başka bir hadiste, Zeyd İbn-i Sâbit'in (radıyallahu anh) şöyle dediği bildirilmektedir:

"Biz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahur yemeği yedik sonra da sabah namazını kıldık." Bana "Sahur yemeği ile sabah namazı arasında ne kadar zaman geçti?" diye soruldu. "Elli âyet okuyacak kadar" cevabını verdim. (Buhârî, savm 19; Müslim, sıyâm 47. Ayrıca bkz.: Tirmizî, savm 14).

Sahur Vakti Dua

Sahur vakti, seher vaktidir. Seher vakti de gecenin son üçte birlik kısmına denir. Seher vakitlerini uyanık olarak namaz, Kur'ân tilaveti, dua, tesbih, zikir ve tevbe i istiğfarla geçirenler Cenâb-ı Hakk tarafından Kur'ân-ı Kerim'de övülüp takdir edilmiştir.

"O müttakiler: "Ey bizim kerim Rabbimiz, biz iman ettik, günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabından koru!" diye yalvarırlar. Onlar sabırlı, imanlarında sadık ve samimî, Allah'ın huzurunda itaatla divan duran, mallarını hayırda harcayan, seher vakitlerinde Allah'tan af dileyen müminlerdir."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/16-17.)

"Ama müttakiler bahçelerde, pınar başlarındadırlar. Rab'lerinin kendilerine verdiği mükâfatları almaktadırlar. Çünkü onlar, daha önce dünyada iyi davranan kimselerdi. Geceleri az uyurlardı. Seher vakitleri istiğfar ederlerdi. Mallarında isteyenlerin ve yoksulların hakkını ayırırlardı."

(Zâriyât sûresi, 51/15-18.)

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de seher vaktinin önemini bizlere şöyle bildirir:

“Allah Tebâreke ve Teâlâ, her gece, gecenin son üçte biri kalınca dünya semasına iner ve şöyle buyurur: Mülkün sahibi benim! Kim ki bana duâ ederse, ona cevap veririm. Kim ki benden isterse ona veririm. Kim ki bana istiğfar ederse onu bağışlarım. Tan yeri ağarıncaya kadar bu böylece devam eder.” (Tirmizî, salât, 326)

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) her zaman seher vakitlerinde kalkmış teheccüd namazı kılmış, dua ve zikirde bulunmuştur (Buhârî, Teheccüt 1, Da'avât 10, Tevhid 8, 24, 35; Müslim, Salâtu'l-Müsafirîn 199). Böyle mübarek, mübeccel ve muazzez bir vakti Ramazan-ı Şerifte sahur vaktinde namaz, dua ve tevbe i istiğfarla değerlendirmek muhakkak daha faziletli ve bereketli olacaktır.

Sahurdaki Bereket

Hadis alimleri “Sahur yapınız, zira sahurda bereket vardır.” (Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45) hadisindeki “Bereket”i muhtelif şekillerde açıklamışlardır:

a) Az da olsa sahurda yenilen yemek orucu tutmayı kolaylaştıracak ve oruçluya kuvvet ve dayanıklılık verecektir. Allah Resûlünün (sallallahu aleyhi ve sellem): “Bir yudum suyla, bir hurma tanesiyle de olsa...” buyurması bunu delâlet eder. Bu, Allah'ın halk ettiği bir hususiyettir.

b) Muâhaza olunmamak yani hesaba çekilmemektir. Nitekim Hazreti Ebû Hüreyre'den rivayet olunan bir hadîste: “Üç şey vardır ki bunlar üzerine kul hesaba çekilmez. Sahur yemeği, iftar yemeği ve din kardeşleriyle birlikte yenilen yemek.” (el-Münâvî, Feyzu'l-kadîr, 3/243) buyrulmuştur.

c) Oruç, namaz vs. gibi gündüz amellerine kuvvet kazanmaktır.

d) Bu bereket sahura kalkan kimsenin seher vakti uyanık kalmakla namaz, zikir, istiğfar vs. gibi amelleri yapmaya fırsat bulmaktır. Zira insan sahura kalkmazsa bunları yapamaz, onları terk etmiş olur.

e) Sahura kalkan müminlere Allah Teâlâ'nın merhamet, meleklerin de hayır duada bulunmasıdır. Abdullah İbn-i Ömer'in (radiyallahu anh) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

“Şüphesiz ki Allah ve melekleri sahur yiyenlere salât eylerler” (Ahmed İbn-i Hanbel, el-Müsned, 3/44) buyurmuştur.

f) Cenab-ı Hak sahura kalkanların rızıkına, yediklerine bereket, bolluk ihsan edecektir. Hazreti Âişe validemiz (radıyallahu anhâ) şunları söylemiştir:

“Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): Bize mübarek yemeği yani sahur getir.’ buyurdular. Hâlbuki çok defa bu yemek iki hurma tanesinden ibaret olurdu.” (Ebû Ya’la Müsned’inde tahrîc etmiştir.).

Evet, sahur bereket ve sevinç kaynağıdır. Bu bereket ve sevince bütün aile fertleri mutlaka iştirak ettirilmeli, oruç tutamayacak kadar küçük olsalar bile çocuklar dahi iftar ve sahurun rahmet ve bereket dolu manevi havasını teneffüs etmelidir. Bu rahmet ve bereket Sahur ve İftar sofralarımızı başkalarıyla paylaştıkça daha artacaktır.

İmsak

Bu bereketli gece yemeği, imsak vaktinin girmesiyle sona erer. “Bir şeyden el çekmek, kendini tutmak” mânasına gelen “imsak”, günün aydınlanmaya başladığı andan itibaren kişinin, oruç tutmak üzere, kendisini yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak tutmasını ifade eden bir terimdir. İmsak vakti, sabah namazının vaktinin girdiği, gecenin bittiği, gündüzün başladığı andır.

Sahâbe-i kirâm Efendilerimiz, Allah Resûlü’nün emrini yerine getirmek, O’nun sünnetine uymak üzere büyük bir heyecanla sahura kalkıyorlardı. Ne var ki, o zamanlarda, saat gibi zamanı kesin hatlarla gösteren belirli bir araç olmadığı için, imsak yani oruca başlama vaktinin tesbiti konusunda ashâb arasında bir tereddüt hasıl olmuştu. Her ne kadar Yüce Rabbimiz bunu Kur’an’da,

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ

“siyah iplik ile beyaz iplik birbirinden ayırt edilecek zamana kadar yiyin, için” (Bakara sûresi, 2/187) şeklinde bildirmiş ise de bu mecâzî ifadeler herkes tarafından tam olarak anlaşılmamıştı.

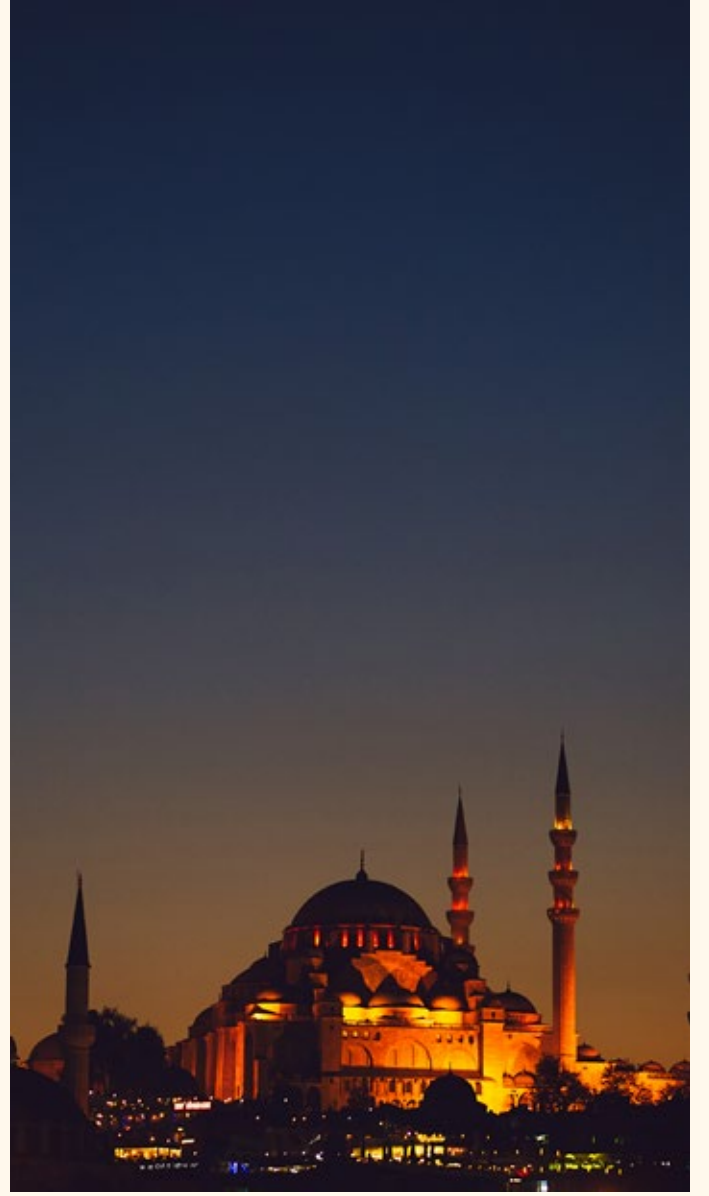
İmsak vaktini tayinde zorlananlardan biri de Tay kabilesinden cömertliğiyle meşhur Hâtim-i Tâî’nin oğlu Adî İbn-i Hâtim (radıyallahu anh) idi. Oruca başlama vaktini belirleyen âyet indiğinde Adî, bir siyah bir de beyaz ip alıp bunları yastığının altına koymuştu. Gece bunlara bakıp aralarında bir fark tespit edemeyince oruca ne zaman başlayacağına bir türlü karar verememişti. Sabah olunca hemen Allah Resûlü’ne gelerek bu durumu anlattı. Allah Resûlü, “Öyleyse senin yastığın bayağı büyükmüş. Âyette bahsi geçen siyah ve beyaz iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığından ibarettir.” buyurdular. (Buhârî, savm, 16; Müslim, sıyâm, 33)

Gerek Sevgili Peygamberimizin bu beyanıyla gerekse sonradan âyette geçen *“مِنَ الْفَجْرِ”* “tan yeri ağarınca” kadar ifadesinin nazil olmasıyla âyetin mânası iyice anlaşılmıştı. Ancak imsak vaktinin tayini hususundaki ihtilâflar devam etmekteydi. Ashâbın çoğunluğu imsak ve iftar vakitlerinde ezana göre hareket ediyordu.

Ancak Peygamber Efendimiz’in müezzinlerinden Bilâl (radıyallahu anh) daha önce ezan okurken İbn-i Ümmü Mektûm (radıyallahu anh) ise ezanı geciktiriyordu. Gecenin farklı vakitlerinde okunan bu ezanlar, sahâbenin imsak vaktini karıştırmalarına neden olmuştu. Allah Resûlü’nün, “Bilâl ezanı geceleyin okur. Siz, İbn-i Ümmü Mektûm’un ezanını işitinceye kadar yiyin için” (Buhârî, ezân, 12) sözleriyle bu karışıklık da ortadan kalkmış oldu. Zira Hazreti Bilâl’in okuduğu ezan uyuyanları uyandırmak, gece kalkıp namaz kılanlara da sahur vaktinin bitmek üzere olduğunu haber vermek içindi, imsak vaktini göstermiyordu (Buhârî, ezân, 13; Nesâî, Sıyâm, 30).

İbn-i Ümmü Mektûm’un okuduğu ezan ise Müslümanlara oruç ibadetinin başladığını ilân ediyordu. Zira o, âmâ olduğundan çevresindeki insanların sabah namazı vaktinin girdiğini söylemesiyle ezan okumaktaydı (Buhârî, ezân, 11).

İmsakla birlikte müminler, sevabını Allah Teâlâ’nın takdir edeceği bu çok özel oruç ibadetine başlarlar. Nite-

kim Yüce Allah kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur: “...Oruç benim içindir, onun ecrini ben vereceğim...” (Müslim, sıyâm, 163; Buhârî, savm, 9). Gün ilerledikçe, oruç tutmanın verdiği manevî sevinç, coşku ve heyecanla birlikte açlık ve susuzluk hissi de artar. Fakat oruç tutan Müslüman, “Oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.” (Müslim, sıyâm, 164) diyen Allah Resûlü’nün bu övgüsüne mazhar olabilmek için sabrederek gayret gösterir. Ve yalnızca Allah için O’nun rızasını kazanmak için türlü zorluklarla eda edilen oruç ibadeti iftar vaktinin girmesiyle sona erer.

İftar Vakti

ثُمَّ أَتَمُّوا كَادَرُ الْإِلَّيْ Kur'an-ı Kerim'de geçen ثُمَّ أَتَمُّوا كَادَرُ الْإِلَّيْ ifadesiyle "akşama kadar" oruç tutulması emredilmiştir. İftar vaktinin tam olarak ne zaman girdiğini sahâbe efendilerimiz, Allah Resûlü'ne sormuşlardır. Hazreti Ömer'in, "İftar vakti ne zamandır?" sorusu üzerine Sevgili Peygamberimiz, "Gece gelip gündüz gidince ve güneş kaybolunca oruçlu iftar eder." (Müslim, sıyâm, 51) diyerek güneşin batışıyla iftar vaktinin girdiğini bildirmiştir.

Sahur vakti gibi İftar vakti de müminler için sevinç, huzur, rahmet ve bereket vaktidir. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), şöyle buyurarak bu sevinci ifade etmişlerdi:

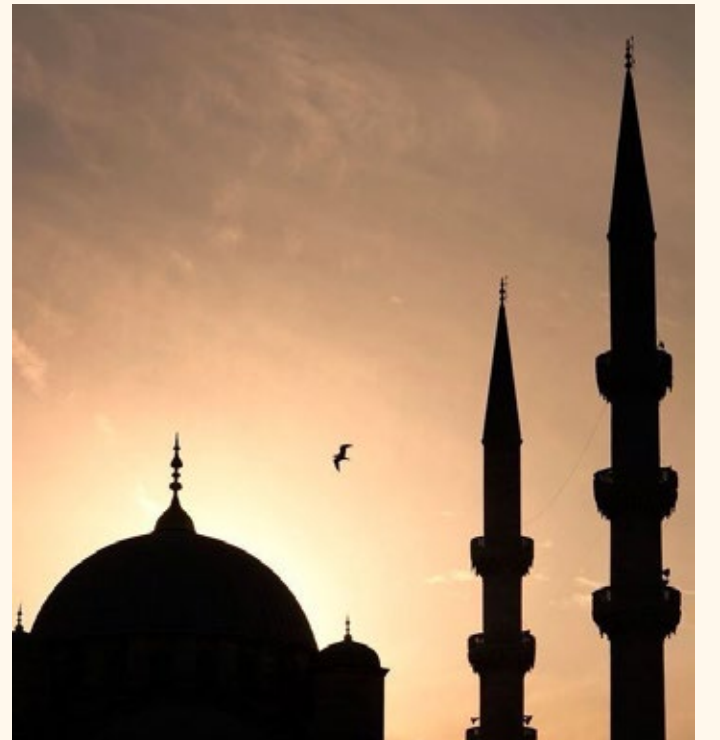
"Oruçlu mü'minin ferahlayıp sevineceği iki an vardır: Birisi iftar vaktinde orucunu açtığı anki sevinci, diğeri de orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu anki sevincidir." (Buhârî, savm, 9;

Müslim, sıyâm, 163)

Yine bu vakit, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Şüphesiz her iftar vaktinde Allah tarafından (cehennem ateşinden) azat edilenler vardır. Bu, (Ramazan'ın) her gecesinde olur." (İbn Mâce, sıyâm, 2) sözleriyle ifade ettiği üzere, rahmet ve bağışlanma vaktidir.

İftar Etmekte Acele Edilmesi Tavsiye Edilmiştir

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), iftar vakti gelince hemen orucunu açmış (Müslim, sıyâm 49; Tirmizî, sıyâm 23.) ve ümmetine de oruç açmada acele etmesini tavsiye etmiştir. "İnsanlar vakti girince iftar etmekte acele ettikleri sürece hayır üzere olurlar." (Buhârî, savm, 45; Müslim, sıyâm, 48) buyurmuş ve "Kullarımın yanımda en sevileni, iftarı acele yapanlardır." (Tirmizî, savm, 13; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, 4/396) buyurarak Allah'ın en sevdiği kullarının iftar yapmada acele edenler olduğunu bildirmiştir.

İftar Sofrası

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), iftar edeceği zaman özel yemekler aramamış, yemek ayrımı yapmamış, sofrada ne bulursa onunla iftar etmiştir. O'nun iftar sofrası, lüks ve israftan uzak, son derece sade ve mütevazı idi. Medine'de Efendimizin yanında büyüyen Enes İbn-i Mâlik (radiyallahu anh), Peygamber Efendimiz'in iftarını şöyle anlatmaktadır:

“Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) akşam namazını kılmadan önce bir kaç taze hurma ile eğer yoksa kuru hurma ile iftar ederdi, o da yoksa birkaç yudum suyla orucunu açardı.”

(Ebû Dâvûd, sıyâm, 21; Tirmizî, savm, 10.)

Peygamber Efendimiz'in orucunu kış günlerinde hurma ile yaz günlerinde ise su ile açtığına dair rivayetler de vardır (Tirmizî, savm, 10). Abdullah İbn-i Ebî Evfâ, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sevik denilen bir çeşit çorba ile iftar ettiğini bizlere bildirmektedir.” (Buhârî, savm 33, 43, 44, 45; talâk

24; Müslim, sıyâm 52-54.)

İftar Duası

Hayatı duadan ibaret olan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), her zaman yemek sofralarında “Bizi doyuran, bize suyumuzu veren ve bizi Müslüman yapan Allah'a hamdolsun.” (Ebû Dâvûd, et'ime, 52; İbn Mâce, et'ime, 16), “En güzel ve mübarek övgülerle Allah'a çokça hamdederiz. Biz her daim senin nimetine muhtacız Rabbimiz.” (Buhârî, et'ime, 54.) diyerek Allah'a olan şükürünü beyan sadedinde dualar etmiştir.

Ramazan ayında dua ve ibadetlerini daha da artıran Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Her oruçlunun iftarını açtığında reddedilmeyen bir duası vardır.” (İbn-i Mâce, sıyâm 48) diyerek müminlere bu sevinç ve bağışlanma vaktinde dua etmelerini tavsiye etmiştir. Bu hadisi Peygamberimizden nakleden sahâbî Abdullah İbn-i Amr'ın (radiyallahu anh) iftar vaktinde, “Allah'ım! Senden herşeyi kuşatan rahmetin ile beni bağışlamamı dilerim.” diyerek dua ettiği bilinmektedir (İbn Mâce, Sıyâm, 48).

Dua kahramanı olan Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) iftar ederken ellerini açarak yaptığı dualardan bazıları şöyledir:

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُومْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ

“Allah’ım! Senin rızan için oruç tuttum ve senin rızkınla orucumu açtım.” (Ebû Dâvûd, Sıyâm, 22; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, 4/399).

بِسْمِ اللّٰهِ ، اَللّٰهُمَّ لَكَ صُومْتُ ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ ، تَقَبَّلْ مِنِّيْ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Allah’ım! Senin rızan için oruç tuttum ve senin verdiğin rızıkla iftar ettim. Benden (orucumu) kabul buyur. Muhakkak Sen her şeyi işitensin, bilensin.” (Dârakutnî, Sünen 2/185)

ذَهَبَ الظَّمَاُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوْقُ وَثَبَتَ الْأَجْرُ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ

“Susuzluk gitti, damarlar ıslandı ve inşaallah mükâfat gerçekleşti.” (Ebû Dâvûd, sıyâm 22)

اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ اَنْ تَغْفِرَ لِيْ ذُنُوْبِيْ

“Allah’ım! Her şeyi kuşatan rahmetinle benim günahlarımı bağışla-manı Senden istiyorum.” (İbn-i Mâce, sıyâm 48; Ebû Dâvûd, sıyâm 22.)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَعَانَنِيْ فَصُومْتُ ، وَرَزَقَنِيْ فَاَفْطَرْتُ

“Yardımla oruç tuttuğum ve bana verdiği rızıkla iftar ettiğim Allah’a hamd olsun.” (Beyhakî, şuaübü'l-İman 3/406).

اَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ وَآكَلَ طَعَامَكُمْ الْاَبْرَارُ ، وَ(تَنَزَّلَتْ) صَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ

“Yanınızda oruçlular iftar etsin ve iyi kimseler yemeğinizi yesin. Melekler, size dua, rahmet ve mağfiret dilesin (üzerinize insin).” (Ebû

Dâvûd, sıyâm 22. Bu dua yemek sahibine yapılacak duadır. Bkz. Ebû Dâvûd, Et’ime, 54 (3854); Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/138).

İftar Daveti

Her zaman ikramı seven ve “Ey İnsanlar! .. sofranız herkese açık olsun, çokça ikram edin,... Böylece selamete Cennet’e girersiniz!” (İbn Mâce, et’ime 1; Dârimî, salât 156) buyurarak ümmetini de bu hususta teşvik eden Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanda da oruçlularla iftar sofrasını paylaşmış ve oruçlulara iftar verilmesi hususunda ümmetini teşvik etmiştir. İftar sofralarının başkalarıyla paylaşılmasına büyük önem veren Resûlü ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

“Her kim bir oruçluya iftar yemeği yedirse, kendisine onun sevabı kadar sevap verilir; oruçlunun ecrinden de hiçbir şey eksilmez.” (Tirmizî, savm, 82; İbn-i Mâce, sıyâm, 45).

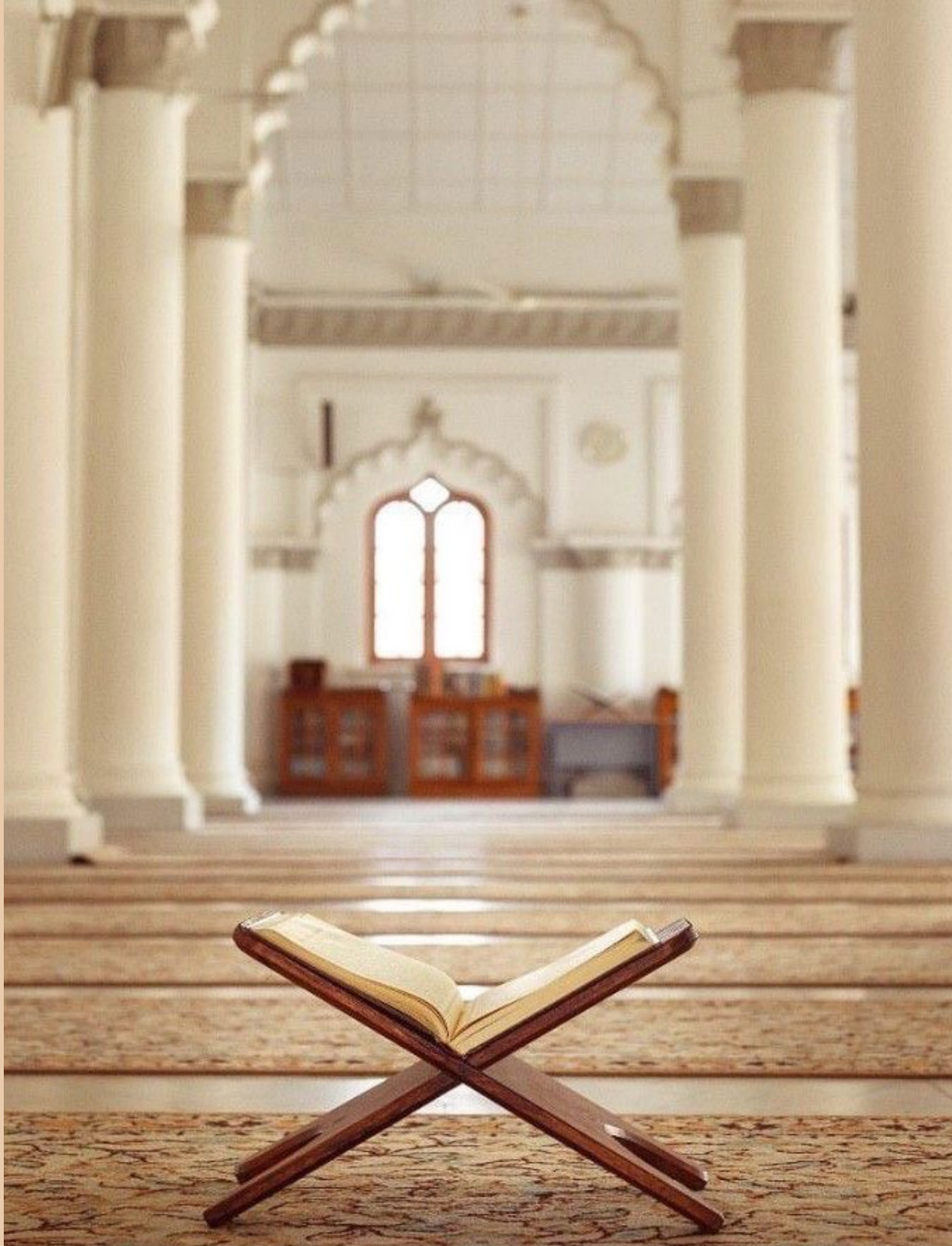
Kendisi de iftar davetlerine icabet etmiş, davet sahiplerine övgü ve duada bulunmuştur. Sa’d İbn-i Ubâde’nin (radıyallahu anh) iftar davetine icabet ettiğinde, iftarda kendisine ikram edilen ekmek ile zeytinyağını yedikten sonra, genellikle başkalarıyla iftar ederken okuduğu şu duayı okumuştur:

أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْإِبْرَارُ ،
وَتَنَزَّلَتْ عَلَيَّكَ الْمَلَائِكَةُ

“Yanınızda oruçlular iftar etsin, yemeğinizi iyiler yesin ve melekler, size dua, rahmet ve mağfiret dilesin (üzerinize insin).” (Ebû Dâvud, et’ime, 54; Dârimî, savm, 51; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/138.)

Ramazana İlmihali

Orucun Tarifi

Oruç; tan yerinin ağarmasından güneşin batma vaktine kadar, ibadet niyetiyle, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durup nefsi dizginlemektir.

Oruç Tutmanın Farz Olduğu Kimseler

Oruç ibadeti, bazı özelliklere sahip olan kimselere farzdır. Bu özellikler şunlardır: Müslüman olmak, ergenlik çağında ve akıllı olmak, oruç tutmaya güç yetirmek ve yolcu olmamak.

Oruç Tutmanın Farz Olmadığı Durumlar

Yolculuk, hastalık, gebelik ve çocuk emzirmek hali, aşırı yaşlılık, aşırı açlık ve susuzluk... gibi oruç tutmaya mani veya oruç tutmayı çok zorlaştıracak veya oruç tutulduğunda bazı zararların ortaya çıkacağı durumlarda oruç tutmak farz değildir.

Kadınların Özel Halleri

Kadınlardan hayız ve nifaslı olanlar bu dönemlerinde bazı ibadetlerden muaf tutulmuşlardır. Böyle bir durumda kadın oruç tutmayacak, namaz kılmayacaktır. Ancak bu devre Ramazan'a denk gelirse, tutamadığı gün sayısınca başka zaman tutacaktır.

Oruçlu İken Âdet Olunduğunda Oruç Bozulur Mu?

Oruçlu iken adet görenin orucu bozulmuş demektir. Bundan sonra yemek yese de yemese de oruç bozulmuştur.

Yemek yiyebilir, su içebilir. İftara kadar beklemeye gerek yoktur.

Hastalık ve Oruç

Hastalık, insanın hayatî fonksiyonlarının muntazam şekilde seyretmemesi veya etraftan gelen uyarılara cevap verilmeme halidir. Hastalık, oldukça ciddi ve tedavi gerektiren bir durum olabileceği gibi basit bir rahatsızlık da olabilir. Bu ayırımı yapmayı yani oruç tutup tutmaması gereken kimseleri ayırmayı İslâm, Müslüman doktorlara bırakmıştır.

Oruç tutmayı farz olmaktan çıkaracak hastalıklar şöyle özetlenebilir:

- 1- Tedavisi mümkün olmayan ya da ciddî bir rahatsızlık sebebiyle bir ameliyat geçirmiş ve mutlaka beslenmesi gereken hastalar...
- 2- Devamlı ilaç kullanmayı gerektiren ağır kalp, böbrek, karaciğer hastaları, ağır şeker hastalığı olan kimseler.
- 3- Şiddetli ağrılı hastalıkları sebebiyle ilaç kullanması gereken kimseler.
- 4- Mevcut hastalığının oruç sebebiyle daha da ağırlaşabileceğinden endişe eden hastalar.

Oruç ve Niyet

Niyet kalp ile yapılır. Kişinin, oruç tutmak gayesiyle ağzını bağlaması manasınadır. Dil ile niyet şart değildir. Ama vesvesenin önünü kesecekse güzeldir.

Ramazan oruçlarında akşamdan itibaren gündüz kuşluk vaktine kadar niyet edilebilir.

Yani geceleyin imsak vaktinden önce niyet edilebileceği gibi gündüz kuşluk vaktine kadar da niyet edilebilir, gece niyet etmek daha faziletlidir. Gündüz oruca niyetin caiz olması, imsak vaktinden sonra bir şey yemeyip içmemeye ve orucu bozan bir iş yapmamaya bağlıdır.

Geceden oruca niyet edilmiş olursa da orucun başlama vakti imsak vaktidir. Bundan dolayı imsak vaktine kadar yiyip içmekle oruç da niyet de bozulmaz.

Oruç Bozmanın Cezası Nedir?

Oruç, niyet edip tutmaya başlamakla mükellef üzerine borç olur. Bu sebeble, meşru (hastalık, yolculuk gibi) bir mazeret olmadıkça, başlanmış orucu bozmak günahdır. Ayrıca bozulan orucun sonradan gününe gün kaza edilmesi de lâzımdır.

Ramazan'da orucu mazeretsiz olarak ve kasden bozmakta ise kaza ile birlikte bir de kefaret denilen, iki kamerî ay (yaklaşık 60 gün) aralıksız oruç tutma cezası vardır.

Kaza: Hiç tutulmayan veya tutulmaya başlanıp da bozulan bir orucu sonradan tutmaktır.

Kefaret: Kasden ve mazeretsiz olarak bozulan Ramazan orucuna ceza olarak iki ay aralıksız oruç tutmaktır. Ramazan ayında herhangi bir özür bulunmaksızın oruç bozmak, büyük günahdır. Bundan dolayıdır ki, Ramazan'da oruç bozan kimse, Ramazan ayının bu saygınlığını ihlâl ettiğinden dolayı bu ağır cezayla karşı karşıya kalmış olur ki, işte buna kefaret adı verilmektedir.

Kefaret, aynı zamanda toplumdaki fakirlerin gözetilmesi, onlara yardımda bulunulması için bir vesiledir. İslâm, oruç ibadetini ihlal edenlere böyle bir cezayı vermekle, hem onları önemli bir

ibadeti ihlal ettiklerinden dolayı cezalandırıp uyarmış, hem de bu vesileyle toplumdaki bir ihtiyacı gidermiş olmaktadır.

Kefaret, iki ay peş peşe oruç tutmakla yerine getirilir. Bu cezayı, yaşlılık, zayıflık ve hastalıktan dolayı yerine getiremeyen kimse, 60 fakiri sabah ve akşam olarak iki öğün doyurur. Doyurmak; yedirmek suretiyle olacağı gibi, yemek parasını fakire vermekle de olur. 60 fakir yerine bir fakiri 60 gün doyurmak da câizdir.

Oruç tutmaya bedenî gücü yetmediği gibi fakir yedirmeye de mâli gücü kâfi gelmeyen bir kimseden ise kefaret cezası kalkar. Artık onun yapacağı şey, Allah'tan af ve mağfiret dilemektir.

Oruçla ilgili Bazı Merak Edilenler

* Unutarak yemek içmek ve cinsî münasebette bulunmak, unutarak yapılan bu işler orucu bozmaz. Ancak oruçlu olduğunu hatırladığı anda, bu işleri yapmayı bırakması gerekir. Unutarak yiyip içen kimse, orucunun bozulduğunu zannederek yemeye devam etse orucunu kaza etmesi gerekir. Ancak orucunun bozulmadığını bildiği halde yer ve içerse hem kaza hem de kefarete gerekir.

* Uyurken ihtilâm olmak, ağza gelen balgamı yutmak, kulağa kaçan su, boğaza kaçan toz, kan aldırma, göze sürme çekmek orucu bozmaz.

* Gecedan cünüp olan kimsenin, yıkanmayı sahurdan sonraya, oruçlu vaktine bırakması orucunu bozmaz.

* Sahurdan dişleri arasında kalmış nohut tanesinden küçük bir şeyi yutmak da orucu bozmaz. Nohut tanesinden büyük olursa bozar.

* Derideki gözeneklerden içeri giren şeyler orucu bozmaz. Buna binaen, yıkanmak ve vücuda sürülen şeyler orucu bozmaz.

* Abdestte ağza su verip geri boşalttıktan sonra arta kalan yaşlığın yutulması orucu bozmaz.

Enjeksiyon, Aşı ve Serum

Çiçek aşısı gibi deri üzerinden yapılan aşılar orucu bozmaz. Çünkü deri, vücudun dış kısmındadır. Vücudun içine ilaç ve su gibi maddeler enjekte edildiğinde oruç bozulur. Dinimiz, hasta ve tedavi sürecinde olan kişilerin oruç tutmalarına izin vermektedir. Bu nedenle, tedavisi devam eden kimseler, sağlıklarına kavuşup, tedavileri tamamlanmaya kadar oruçlarını erteleyebilirler. Bununla birlikte, Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmeyi arzu ediyorlar ve oruç tutmalarına başka bir

engelleri de bulunmuyorsa, iğnelerini iftardan sonra yaptırmaları yerinde olur.

İğnenin orucu bozup bozmayacağı, kullanılış maksadına göre değerlendirilebilir. Ağrıyı dindirmek, tedavi etmek, vücudun direncini artırmak, gıda vermek gibi maksatlarla enjeksiyon yapılmaktadır. Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yemek ve içmek anlamına gelmediklerinden orucu bozmazlar. Hastaya serum veya kan verilmesi de aynı hükme tabidir. (DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu)

Diş Fırçalamak ve Misvak Kullanmak

Boğaza kaçmamak şartıyla, diş fırçalamakla oruç bozulmasa da diş macunu ile fırçalamak oruca zarar verir, mekruhtur.

Kokulu ve özel katkı maddeleri içeren macunları da düşünürsek bu zarar ileri seviyelere çıkar. Macun veya misvak parçaları boğaza kaçarsa ya da su yutulursa zaten oruç bozulur, kaza gerekir. Orucun bozulma ihtimali dikkate alınarak, dişlerin imsakten önce ve iftardan sonra fırçalanması daha uygundur.

Krem ve Kokular

Oruç, vücuda giren şeylerle bozulur. Dolayısıyla, jöle, krem sürmek ve deodorant kullanmak orucu bozmaz. Tıraş olurken kanayan yere kan taşı sürmek orucu bozmaz. Misk, gül ve gülsuyu koklamak oruçlu için mekruh değildir. Esans koklamakla da oruç bozulmaz.

Fidye

Herhangi bir mazereti sebebiyle oruç tutamayan kimseler, mazeretleri sona erdikten sonra bu oruçlarını kaza ederler. Ancak mazeretin geçmesinden çok ümidi olmayan ya da yaşlılığından dolayı oruç tutamayan kimseler için dinimiz, "fidye" adı altında bir telafi metodu belirlemiştir. Fidye, mazeretli kimsenin fakirlere yapacağı yardımdır. Her bir oruç için bir fakiri iki öğün doyuracak miktarda bir parayı ya da yemeğin kendisini fakirlere vermektir. Bu asgari miktardır. Kişi isterse daha fazla da verebilir.

Kefarette olduğu gibi, fidyede de, hem oruç tutması gereken kimse fidyeyle mükellefiyetini yerine getirmiş hem de toplumsal dayanışmanın önemli bir unsurunu teşkil eden, ihtiyaç sahiplerine yardım ameliyesi yerine getirilmiş olmaktadır.

Oruç tutamadığından dolayı fidye veren kimse daha sonra yeniden oruç tutabilecek duruma gelirse, fidyesini verdiği günlerin kazasını yapar.

Hamile/Çocuk Emziren Bir Kadın Tutamadığı Oruçları İçin Fidye Verebilir Mi?

Oruç için edaya veya kazaya güç yetirebilen bir kimse, fidye vererek oruç borcundan kurtulamaz. Hamilelik, çocuk emzirme, geçici hastalık, yolculuk gibi durumlar oruç tutmamak için birer özürse de fidye vermek için birer özür değildir. Bu kişiler daha sonra ilk fırsatta oruçlarını kaza etmekle yükümlüdürler.

Gebe olan veya çocuk emziren bir kadın da tutamadığı oruçlarını daha sonra kaza etmelidir. Fidye vermekle mükellef olanlar hiçbir zaman (yani ömür boyu) oruç tutmaya güç yetiremeyecek kimselerdir. Bunlar da çok yaşlılar ve artık iyileşme ümidi zayıflamış olan hastalardır.

Şeker Hastaları Oruç Tutabilirler Mi?

Birçok şeker hastası hiç tereddüt etmeden ve hastalıklarını dahi düşünmeden Ramazan ayında oruç tutarlar. Oruç tutmamanın manevî mesuliyetini bilen mütehasşıs (uzman) hekimler, diyabetik hastaların oruç tutmaları veya tutmamaları ile alakalı kendilerine sorulsa, cevap vermekte zorlanabilirler. Oruç tutmak ağır şeker hastalarını riske sokabilir, hipoglisemi denilen kan şekerinin tehlikeli şekilde düşmesi söz konusu olabilir.

Diğer taraftan, Ramazan ayında oruç tutmanın, Allah'ın emrine uymaktan dolayı manevî bir haza yol açtığı, bunun da sakinleştirici bir tesiri olduğu inkâr edilemez.

Şeker hastaları, stres hâlinin böbrek üstü bezlerinden salgılanan katekolamin adlı maddelerin salgılanmasını arttırarak kan şekerinin yükselmesine yol açtığını bilmelidirler. Stres, sıkıntı halini azaltan herhangi bir şey, meselâ oruçlunun içinde bulunduğu ruhî huzur, şekerin kontrolüne imkân verir. Böylece, Ramazan ayında tutulan oruç, şekerin kontrolünde fayda sağlayabilir.

Oruç tutabilecek şeker hastaları için bazı prensip ve ölçüler vardır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

- * Erkek olan şeker hastalarının 20 yaşın üzerinde olmaları istenir. Yani yetişkinlerde, yaşlılarda ortaya çıkan diyabet çeşidi olmalıdır.
- * Yirmi yaşından daha yaşlı olan bayan şeker hastaları hamile olmamalıdır ve bebeğini emziriyor olmamalıdır.
- * Şahsın kilosu normal veya biraz şişman olmalıdır.

* Kan şekerinde büyük iniş çıkışlar, hipoglisemi (kan şekeri düşüklüğü) ve enfeksiyonun olmaması lazımdır.

* Bu hastalarda yüksek tansiyon, koroner arter hastalığı, böbrek taşları gibi ikinci bir ağır hastalığın olmaması lazımdır.

* Vücutları perhize cevap veriyor olmalıdır.

* Vücutları ilaç tedavisine cevap vermelidir. (Özyazıcı, Din ve bilimin ışığında Oruç ve Sağlık, s. 140-142'den özetle)

Yalan, Gıybet, Harama Bakmak Gibi Günahlar Orucu Bozar Mı?

Öncelikle ifade etmek gerekir ki bu tür günahlar orucu bozmaz, ancak kişiyi orucun sevabından mahrum bırakır.

“Nice oruç tutanlar vardır ki orucundan kendisine kuru bir açlıktan başka bir şey kalmaz. Geceleri nice namaz kılanlar vardır ki namazlarından kendilerine kalan, yalnız uykusuzluktur.” (İbn-i Mace, sıyâm, 21).

“Nice oruç tutanlar var ki oruçlarından payları açlık ve susuzluktur. Ve yine nice ayakta duranlar / namaz kılanlar var ki namazından elde ettiği şey yorgunluktur.” (İbn Hanbel, 2/373)

Bu ve benzeri hadisleri de nazara alan alimlerimiz, orucun sevabından tam istifade edebilmek için kişinin bütün âzâ u cevahirine yani bütün organlarına oruç tutturması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yani insan ağzını yalan, gıybet vb. şeylerden, gereksiz ve çok konuşmaktan uzak tutmalı ve devamlı hayırla meşgul etmelidir.

Gözlerini harama bakmaktan uzak tutmalı, Allah'ın kelâmını okumakla ve kainat kitabını müşahade etmekle meşgul etmelidir. Kulaklarını da boş ve manasız şeylerden uzak tutmalı, onları Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, güzel sözler ve sohbetlerle meşgul etmelidir. Böylece yeme içme açısından oruç tuttuğu gibi aynı şekilde başta dili, gözleri ve kulakları olmak üzere bütün organlarına oruç tutturmalıdır ki tuttuğu oruç yanına açlık olarak kalmasın, sevabından da mahrum kalmasın.

Sahur Yapmak Şart Mı?

Nafle oruçlarda da farz oruçta da önemli olan niyettir. Ancak, sahura kalkmanın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahurun bereketinden bahsederek şöyle buyurur:

“Sahura kalkın, çünkü sahur yemeğinde bereket vardır.” (Buhârî, savm, 20).

Bu bağlamda sahur yapmak müstehap görülmüştür. Sahurun vakti ise gecenin sonudur yani son altı da biridir. Fakat sahur vaktin çıkıp çıkmadığı hususunda şüpheye düşecek kadar geciktirmek mekruh görülmüştür.

Sadaka-i Fıtır (Fitre)

Gücü yeten Müslümanların Ramazan ayının sonunda, aile fertlerinin teker teker hepsi adına ödemekle yükümlü olduğu sadakaya, "sadaka-i fıtır" denir. Ülkemizde halk arasında buna "fitre" denmektedir. Ramazan ayının bereketinden istifade ve onu yaşamanın bir teşekkürü olarak verilen fitre, Müslüman için önemli bir uhrevi kazançtır.

Fitre emri, hicretin ikinci yılında Ramazan orucunun farz kılınmasıyla birlikte gelmiştir. Efendimiz, bir hadislerinde hür olsun köle olsun, erkek olsun kadın olsun her Müslüman adına fitre verilmesi gerektiğini bildirmiştir. (Müslim, Zekât 12) Bu hadise dayanarak, Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre fitre farzdır. Hanefi mezhebine göre ise vaciptir. Şu kadar var ki, Hanefi mezhebinde vaciple farz arasında pratik açıdan pek bir fark yoktur.

Fitre ailedeki herkes adına verilir. Yükümlülük açısından kadın kendi fitresini, erkek de kendi fitresini ödemek zorundadır. Ancak birbirlerinin yerine vermelerinde bir mahzur olmaz. Çocuklara gelince şayet kendilerine ait bir mal varsa ondan verilebilir. Yoksa, velileri onların fitresini kendi malından vermelidir.

Fitre yükümlülüğü için âkil ba-liğ olma şartı olmadığı gibi, Ramazanı oruçlu geçirme ve mukim olma şartı da yoktur.

Fitre Ne Zamana Kadar Ödenir?

Fitrenin ödeme zamanı fitre verilenin en çok ihtiyaç duyacağı andır. Fitrenin asıl vakti, bayram günü sabah namazı ile bayram namazı arasındır. Bu, bayram günü fakir fukarayı sevindirme, onların da bayram sevincine ortak olmasını sağlama amacına matuftur. Ancak daha öncesinde de verilebilir. Özellikle günümüz şartlarında, ihtiyaç sahiplerinin bayram günü ihtiyaçlarını karşılaması ve bayrama hazırlanmaları zor olacağından belki bayram öncesi vermek daha iyi olabilir. Kadir gecesinin coşkusu ve bereketi bu konuda bize bir kapı olabilir.

Fitremizi Kadir gecesinde veya Kadir gecesini ile bayram arasında verebiliriz. Fitrenin bayramdan sonraya bırakılması ise fakihlerin çoğunluğuna göre mekruh, bazılarına göre haramdır. Fitre, mali bir sorumluluk olması itibarıyla, ödenmediği sürece kişinin üzerinden sorumluluk kalkmaz. Bu nedenle herhangi bir sebepten dolayı vaktinde verilemeyen fitre, daha sonra da olsa verilmelidir.

Kimler Fitre Verir?

Hanefi mezhebine göre fitre yükümlülüğü için bayram günü nisab miktarı mala (80 g altın) sahip olmak gerekirken, diğer mezheplere göre, temel ihtiyaçlarından fazla malı olan kimse fitre vermekle yükümlüdür.

Fitre Kimlere Verilir?

Zekât verilebilecek fakir, ihtiyaç sahibi kimselere fitre de verilir. Fitre verilirken, yakından başlamak üzere en çok ihtiyaç olan yerleri düşünmek ve fitre vesilesiyle toplumsal gelişmeye katkıda bulunmayı öne almak önemlidir. Müslümanlar, hayır adına verdikleri zekât ve sadakaların nereye, hangi ellere gittiğine ve ne amaçlarla harcandığına dikkat etmelidir.

Fitrenin Miktarı Nedir?

Allah Resulü döneminde fitre en çok tüketilen gıda maddelerinden verilirdi ve bu yüzden de ölçü olarak fıkıh kitaplarımızda o zamanın en çok kullanılan ürünleri, arpa, buğday, hurma ve üzüm ölçü olarak alınmıştır.

Ebû Saîd el-Hudrî Hazretleri bu durumu şöyle ifade eder:

“Efendimiz devrinde fitreyi yiyecek maddelerinden 1 sâ’ (yaklaşık 3 kg) olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keş (yağı alınmış peynir) idi” (Buhârî, Zekât 74).

Fitre bu gıda maddeleri esas alınarak verilebileceği gibi, her bölgenin yaygın olarak tükettiği gıda maddeleri üzerinden de verilebilir. Bu gıda maddelerinin kendileri verilebileceği gibi, insanların ihtiyaçları göz önüne alınarak para olarak veya başka bir şey olarak da verilebilir. Bu hususta maslahat neyi vermekse onun verilmesi daha uygundur.

Fitresini para olarak verecek olan kimselerin, alt sınır olarak hadiste geçen gıda maddelerinin 1 sa’ (3 kg. kadar) ücretini fitre olarak hesap etmeleri mümkündür.

Bunun yanında bir fakirin günlük yemek ihtiyacının tespit edilmesi ve bunun ücretinin verilmesi de uygundur. Ancak bu, hadiste zikredilen temel gıda maddelerinin ücretinin altına düşmemelidir. Alt sınır yakalandıktan sonra fazla verilen fitreler konusunda bir mahzur yoktur. Bunlar fazladan sadaka yerine geçer.

Esasen herkes kendi fitre miktarını kendisi de hesaplayabilir. Bir insan, kendi ailesinin günlük ortalama gıda harcamalarını hesaplayarak buna göre fitresini verebilir. Zira Kur’ân’da yemin

kefaretinin anlatıldığı ayette, “çoluk çocuğunuza yedirdiğiniz orta halli yemek çeşidinden...” (Maide Suresi, 5/89) ifadesi geçmektedir ki, bu bize bir ölçü vermektedir.

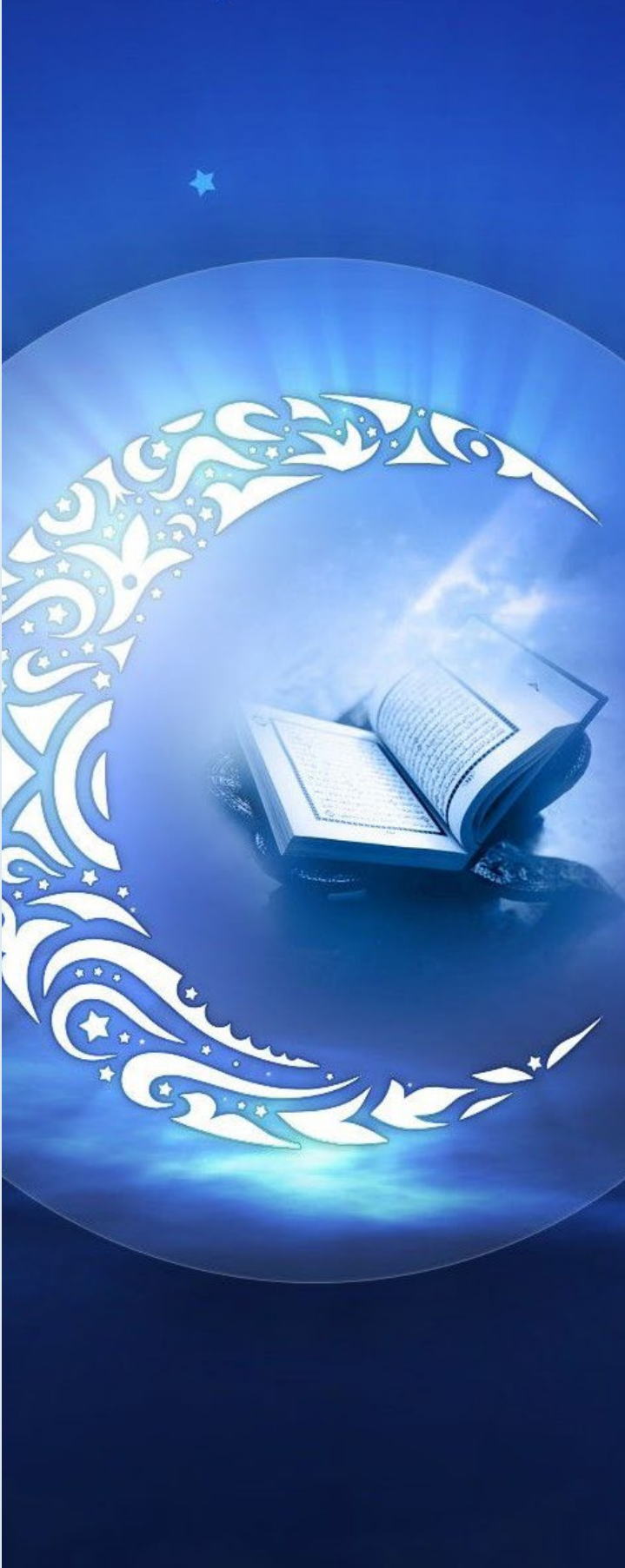
Fıtır Sadakası Ramazan’dan Önce Verilebilir mi?

Fıtır sadakası, yani halkımız arasında bilinen ismiyle “fitre”, bazı ulemaya göre Ramazan Bayramı sabahı fecrin doğuşuyla yani sabah namazının vaktinin girmesiyle; bazı ulemaya göre ise Ramazan’ın son günü güneşin batmasıyla vacip olur. Bu, vacip oluş vaktidir. Ancak daha öncesinde de verilebilir.

Fitrenin vacip olmasının önemli hikmetlerinden biri, bayram günü fakir fukaranın sevindirilmesi, bayramda ihtiyaç duyacakları şeyleri temin edebilecek kadar ellerine para geçmesinin sağlanmasıdır. Bu manada, olması gereken, Efendimiz’in (sallallahu aleyhi vesellem) emirleri uyarınca, fitrenin bayram namazından önce fakirin eline ulaşmasının sağlanmasıdır. Bayramdan sonraya bırakmak mekruhtur; bıraktığı takdirde yine de verilmesi gerekir.

Ümmetin ameli, fitrenin, amellerin sevaplarının bereketlendiği Ramazan ayı içerisinde verilmesi olarak gelenekleşmiştir. Bununla birlikte fitrenin, Ramazan’dan önce de çıkarılması caizdir. Özellikle, fitreyi verecek kişi eğer ihtiyaç sahibine kendisi doğrudan vermeyecek de bir başkası vasıtasıyla ulaştıracaksa, fitrenin kendi elinden çıkmasından ziyade, ihtiyaç sahibinin eline ulaştığı vakti dikkate alınmalıdır. Bu manada, ulaştırılması zaman isteyen durumlarda fitrenin çok daha önceden çıkarılıp gönderilmesi caizdir, hatta daha makul olan yoldur. Önemli olan, fitrenin, ihtiyaç sahibine vaktinde ulaşmasıdır.

Ramazan Bayramı

Ramazan öncüsü, hayırla, bereketle gelen aylar, sessiz, sakın, fakat dolu dolu bir feyzin taşıp bütün gönülleri saracağı mübarek günlerin ufukta olduğunun emareleri ve işaretleri gibidirler. Her inanmış gönül, bu ayların ilk günüyle Ramazan sath-ı mâiline girdiğini duyar, yaşar ve birkaç adım ileride kendini bekleyen bir bereket ayını olabildiğince değerlendirebilmek için, sesi-soluğu ve sergileyeceği kulluğu itibarıyla bütün duygularını bir kere daha gözden geçirir.. sanki gözleri henüz uykudan uyanmamış ve yapılacak iş, seslendirilecek mevzu ile konsantrasyon sağlanamamış da, bir kısım mırıltı ve sayıklamalarla, bu büyük iş ve kudsî teveccühün musikisini bulma, ritmini yakalama gayretini gösteriyor gibi olur.

Gönüller bitevi heyecanla dolup, ruhlar da kıvamını bulunca, bu üst üste şafaklar değerindeki günlerin arkasından hilal remziyle, fakat dolunay gibi Ramazan doğuverir. En tatlı yeller gibi inşirahla eser.. eser, gönüllerimizi sarar; canlarımızı, tenlerimizi ipekler gibi okşar geçer ve tıpkı bahar yamaçları gibi gözlerimizi güzelliklere uyarır, gönüllerimizde yükselme arzusunu coşturur.. ve şelaleler gibi, sinelerimize yumuşak, tatlı bir ürperti salar.

Nihayet bir aylık misafirlik biter, bin bir vâridâtla gelen Ramazan da gider.. gider ama, onun getirdiği ışığa uyanmış ve dirilmiş ruhlar, sürekli düşünmüş ve haşyetle ürpermiş gönüller, vuslat arzusuyla yollara dökülmüş ve köpürmüş vicdanlar bu defa da bayramın sınırsız günleriyle kucaklaşırlar. Evet, kendilerini denize salan insanların, bir müddet sonra dört bir yandan su ile sarıldıklarını duyup hissetmeleri gibi, biz de üç aylardan sonra, kendimizi bayramın rengârenk ikliminde, huzur ve itmi'nan tüten atmosferinde buluruz.. bulur ve onu bütün duygularımızla hisseder, bütün benliğimizle yaşar ve mahiyetimizin bütün rükunleriyle paylaşıyoruz.

Hemen bütün inanmış gönüller, bayramlardaki namazlardan, tekbirlerden, fıtır sadakalarından, kurbanlardan ve ziyaretlerden birer girizgâh, birer hayal çıkışı bularak, tıpkı içleri rüzgârlarla dolmuş yelkenler gibi tatlı tatlı hülyalar âlemine doğru kaydıklarını sanırlar. Evet, bayramlardaki umumi hava, ses, söz ve davranışların sihriyle, insan kendini uçan balonlar üstündeymiş de yerden yavaş yavaş yükseliyor, bulunduğu yerden uzaklaşıyor gibi tahayyül eder ve bayramların garip bir füsünla üzerine boşalttığı ışıklar altında hep büyüleyici yaşar.

Bayramlarda, geçmiş, geleceği, hâli iç içe duyar ve zevk ederiz. Mabet-

lerden yükselen seslerde, ziyaret ettiğimiz evlerde ve öptüğümüz mübarek ellerde, âdeta birer büyü varmış da, bizim hafif dokunmamızla, geçmişe bir sürü menfez birden açılıyor gibi olur.. derken kendimizi eski bir mescitte, dedemizle, dedemizin dedesi ve onun da dedesiyle aynı safta oturuyor gibi görür.. o gün üzerinde dudaklarımızı gezdirdiğimiz tertemiz ellerin tedaisiyle, üst üste, arka arkaya dünya kadar mübarek ellere yüz sürmüş olmanın sevincini yaşarız.

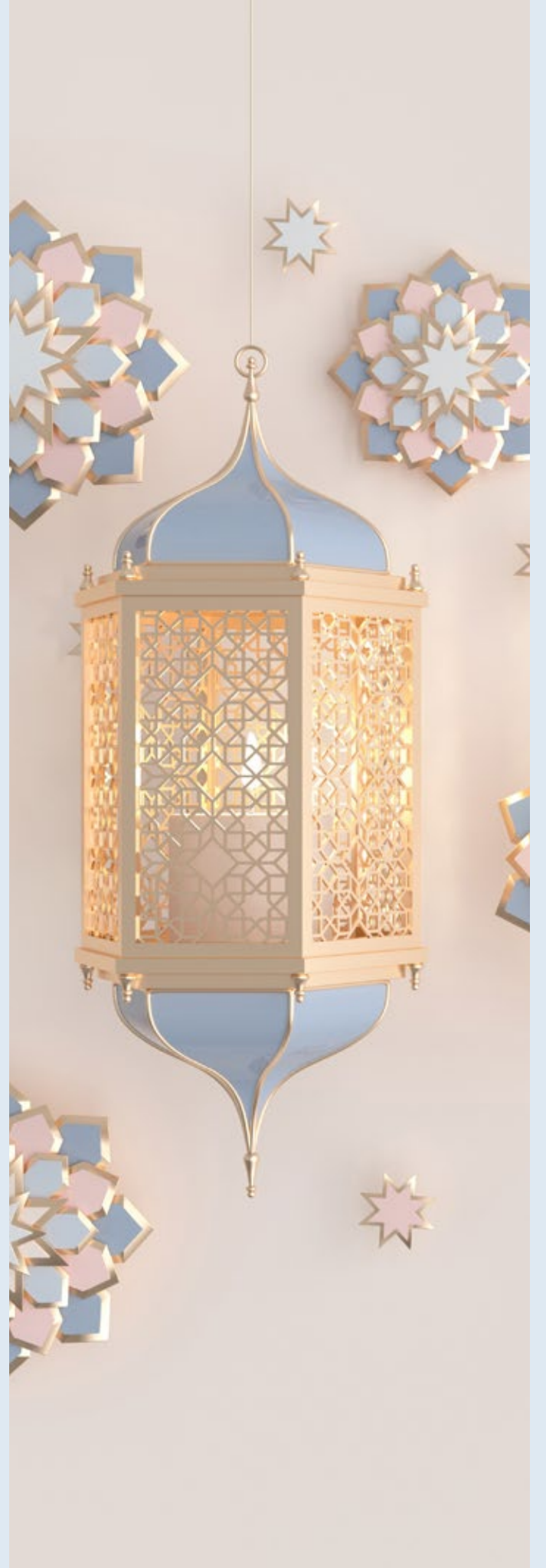
Sarılıp kucakladığımız her dost ve ahababı bağrımıza basarken, çok eski ve daha eski, ondan da eski devirlerde yaşamış yakınlarımızı da aynı anda sinemize bastırıyor ve kokluyor gibi oluruz.. oluruz da bayramın içinden sızan her düşünce, her tasavvur, her söz ve her davranışla, zamanın aydınlık dilimlerinden biri dirilir gelir, bütün ufkumuzu sarar, bizim olur, benliğimizde yaşar, herkese hayalinin vüs'atı nispetinde bir "ba'sü ba'del mevt" numunesi bahşeder geçer.

Bayramlar, şanlı soyumuzun ve mübarek kökümüzün gelip bize ulaşan musikileşmiş uğultularıdır. Bu uğultuların büyüleriyle çok defa, ulaşılması imkânsız âlemlere ulaşır, her yere rüya kolaylığı ile girer, her tarafı hayal süratiyle dolaşır ve pek çok zamanı katlar, birbirine giydirir, iç içe yaşarız.

Evet, kendimizi Ramazan'ın sihirlerine kaptırabildiğimiz ölçüde, âdetâ geçmiş bütün ihtişamıyla canlanır, geriye gelir.. bütün kayıplarımız dirilir, bütün yitirdiklerimiz yeniden bizim olur. O eski dupduru günleri bir kere daha soluklar, ciğerlerimize çeker, mazinin gürül gürül çeşmelerinden kana kana su içer ve başka bir âlemde dolaştığımızı sanırız...

Hem o kadar derince ve o kadar kendimizi salmışçasına sanırız ki, âdetâ bütün mezardakiler dirilir.. bütün çürümüş, dağılmış nesneler derlenip toparlanıp cana gelir.. parçalanıp şuraya-buraya saçılmış eşya birleşir, bütünleşir.. ömrümüzün zaman dilimleri gelip bir kere daha ruhumuzu kucaklar.. ve dün yaşadığımız, bugün de yaşıyor olduğumuz en derin, en engin zevklerin yanında, hatıra katmanlarıyla öyle büyüleyici ruhanî hazlara ulaşırız ki, artık ulaşılan bu noktada lezzet ve zevk unsurları, tıpkı rüyalarda olduğu gibi niyetlerimize, düşüncelerimize, gönüllerimize göre durmadan değişir, arzu ettiğimiz şekilde yenilenir, istediğimiz hâli alır ve bir iken bin olur. Her gördüğümüz, her duyduğumuz, her hissettiğimiz şey akıl almaz bir büyü ile şekilden şekle girer; bu sayede biz de bir histen, bir düşünceden, bir zevkten bir başka hisse, bir başka düşünceye, bir başka zevke geçer ve hayatımızı tellevünler içinde sürdürürüz.

Bayram şafağı söküp minarelerin başında temcidler tınlamaya başladığı ve her yanda lâhutîliğin tütüp

durduğu dakikalarda hülyalarımızı coşturup köprüden öyle sırlı şeyler duyuruz ki, bunlar alır bizi derinlere, derinlerden de daha derinlere götürür ve gönüllerimize hiçbir zaman söylene-meyen ve bir şeyler anlattıkları hâlde kat'iyen ifade edilemeyen, hele gündelik lisanla asla anlatılamayan en mahrem duyguları fısıldarlar.

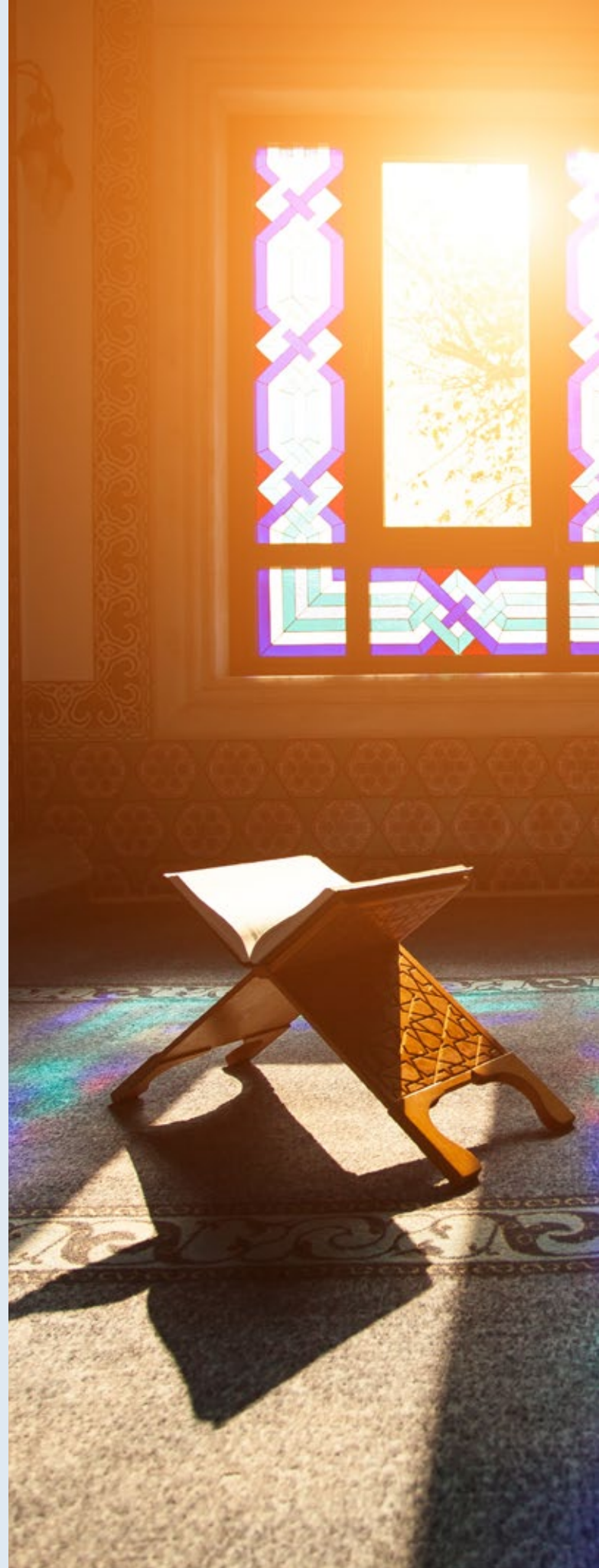
Evet, Itrilerin, Dede Efendilerin duygu ve düşüncelerinden birer usare gibi süzülüp gelen ezanlarımız, tem-cidlerimiz, tekbirlerimiz ve tehlillerimizdeki hava, üslup ve estetik, milletimizin deminin, damarının, kalbinin müphem, çok buudlu bir sesi ve hususi bir lisanıdır. Duygularımızın ifade-si ve gönüllerimizin musikisi olan bu ürperten, bu coşturan ses hevenkleri, ruhlarımıza âdeta zaman üstü ve öte-lerden gelmiş söz zemzemeleri gibi te-sir eder.

Bazen müezzinin komut veriyor

gibi peşi peşine çığlıkları, bazen ima-mın ayrı bir fasıldan semavî nağme-lerle inlemesi, bazen bütün cemaatin koro hâlinde gürlemesi o kadar mehîb, o kadar ürpertici ve o kadar bizdendir ki, hemen hepimiz mabetten yükselen bu sesleri mırıldanırken, upuzun ve şanlı bir geçmişi, hatta ondan da öte, cihanşümul bir gerçeği, ezelden ebe-de uzanan bir hakikati bütün tazeli-ğiyle bir kere daha hisseder ve hazla geriliriz. Bilhassa bayram günlerinde mabet, o ipekler kadar ince ve yumu-şak, kuş yuvaları kadar canlı ve sıcak havasıyla hep duyguların safvetini, vücudun rahatını, ruhun itmi'nanını, yaşamanın gayesini, hayatın mace-rasını, milletimizin mânâ köklerini, kültürümüzün temellerini, dinimizin ölümsüzlüğünü, dilimizin musikisini, hayata bakışımızı, dünya görüşümüzü, üslup ve şivemizi fısıldar ve bize gerçek insan olma yollarını gösterir.

Biz, hemen her zaman, mabette uğuldayan bu sıcak sesler içinde, göklerin yere doğru eğildiğini, yerin gidip göklerle bütünleştğini, yıldızların yerdeki çiçeklere göz kırptıklarını, çiçeklerin gök ehline gamze çaktıklarını ve bu iki âlem arasında sırlı ve sihirli gelip gitmelerin yaşandığını duyuyor ve görüyor gibi oluruz.

Herkesi kendi ruh ve hülya derinlikleriyle bir başka âlemlere çekip götüren bu ses, bu söz ve bu görüntüler, inanmış sinelerde imrendirici güzellikleri, ürperten raşeleri, coşturan heyecanları ve diriltten soluklarıyla yankılana dursun, namaz bitip, semavî seyahat de tamamlanıp mabede muvakkaten veda edilince, bu defa da Hak'tan halka "nüzûl" ediliyor gibi herkes bir başka derinlikle yeniden insanlara döner.. onlarla kucaklaşır, bayramlaşır ve mabet yoluyla mazhar olduğu vâridâtı, bu kez de çarşıda-pazarda, ovada-obada, evde-iş yerinde, mektepte-kışlada rastladığı kimselerle paylaşır.. bu suretle, saatlerle takdir edilmiş sınırlı zaman parçalarına, kalbin vüs'ati, ruhun zaman üstülüğü ölçüsünde sınırsızlık kazandırır, âdeta onu sonsuzlaştırır.. ve daha dünyada iken, ebediyet ve ötelere ne kadar derinden derine irtibatlı olduğunu ortaya kor.

Yediden yetmişe bütün Müslümanların, bunca his, bunca hayal, bunca heyecan duyabilmeleri ve ruhlarında bu denli yankı uyatabilmeleri için, kim bilir başka yollarla ne kadar zamana, ne kadar düzenlemelere ihtiyaç hâsıl olur. Ama yine de bu semaviliğe vâsıl olabileceğine ihtimal veremiyorum. Zira bayramların neşe, sevinç, keyif ve şevk u tarabı daha ziyade, yaşananlarla beraber yaşanılacağı da açık olan ukba buudundan kaynaklanmaktadır. Herkes bugün duyup tattığıyla biraz da gönüllerinin fildişi kulelerinde duyup tadacağı şeylerin büyüsunü yaşar.. ve gelip geçici bu hayattan daha çok, iç dünyasına daha uygun, daha yumuşak, daha sıcak, muhakkak bir geleceğin düşleri arasında dolaşır. Aslında insan, bir bekleyişin çocuğudur.

O, ömrünün büyük bir bölümünü, ümit ümit tüllenen bekleyiş yamaçlarında geçirir. Hemen hepimiz, özümüzdeki bir mânâ ile sımsıkı irtibatlı olan bir Cennet'i bekleriz. Bu bekleyiş, bulduklarımızı, yaşadıklarımızı beğenmeme bekleyişi değil; bu bekleyiş, duyup tatma avanslarının çehrelerinde insan olma farklılığına, insan olma imtiyazına terettüp eden ve istiabına tasavvurlarımızın dar geldiği ilâhî sürprizler bekleyiştir. Bayramlar, bunun haklılığını ve isabetliliğini, kalbin kadirşinas menfezlerinden ruhlarımızın derinliklerine fısıldayan talâkatli lisanlardır!

